

Boverket

Myndigheten för samhällsplanering,
byggande och boende

Plats för trygghet
Inspiration för stadsutveckling

Plats för trygghet

Inspiration för stadsutveckling

Förord

Skriften du håller i din hand fokuserar på hur utformningen av den fysiska miljön kan påverka kvinnor och mäns, flickor och pojkars känsla av trygghet eller otrygghet i stads- och tätortsmiljöer. Den är ett resultat av Boverkets uppdrag att i samverkan med länsstyrelserna stödja ett konkret utvecklingsarbete för att stärka tryggheten i stads- och tätortsmiljöer ur ett jämställdhetsperspektiv. I regeringens handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer (skr. 2007/2008:39) aviseras detta uppdrag som åtgärd 28. Bland annat lyfts konsekvenserna för kvinnor och flickor fram och det betonas att en planering med ett ökat jämställdhetsperspektiv kan skapa frihet från de begränsningar som många i dag upplever när de rör sig i vissa stads- och tätortsmiljöer.

För att kunna planera för miljöer där både kvinnor och män upplever att de kan vistas utan att känna sig otrygga behövs det kunskap om vad trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv är; hur upplevelsen av trygghet varierar beroende på både kön och andra faktorer. I skriften kommer du att läsa om de jämställdhetspolitiska målen och hur de berör trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv. Det är viktigt att känna sig trygg såväl i närmiljön runt bostaden som i stadskärnan och vid utövande av aktiviteter. Trygghet handlar om känslor, något som är mycket svårt att påverka och förändra men ofta är känslorna knutna till platser. Genom att förändra dessa platser går det kanske också att påverka några av de känslor som är starkt förknippade med otrygghet.

Jämställdhet skapas där ordinarie beslut fattas, där resurser fördelas och där normer formas. Därför måste jämställdhetsperspektivet finnas med i det dagliga arbetet i alla verksamheter, det gäller också för samhällsplaneringen. Vi vill med denna skrift visa hur det går att arbeta med trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv i samhällsplaneringen. Genom att ha med dessa frågor i all utformning och förändring av den fysiska miljön så går det att skapa platser som upplevs som tryggare, platser där kvinnor, män, flickor och pojkar kan vistas på lika villkor.

Redaktörer för skriften har varit Jens Karlsson och Hanna Tell. Båda har ingått i en projektgrupp på Boverket där också projektledare Kerstin Andersson och Agata Bar Nilsson har bidragit med värdefulla synpunkter. Jens har även skrivit kapitlet om förflyttningar. Klara Falk har skrivit om trygghet i stadens rum och Mari Tastare har skrivit om ljussättning. Birgitta Andersson, JämKomp, har bidragit med text om jämställdhet och Sofia Cele har bidragit med text till kapitlet om grönska. Ett flertal andra personer har dessutom bidragit med sina tankar och idéer.

Karlskrona november 2010

Fredrik Meurman
utvecklingschef

Titel: Plats för trygghet – Inspiration för stadsutveckling

Grafisk form och produktion: Infab

Text: Boverket och Infab

Tryck: Elanders

Upplaga: 1

Antal ex: 3 000

Omslagsfoto: Lars Forsstedt

ISBN (tryck): 978-91-86559-49-6

ISBN (pdf): 978-91-86559-50-2

Publikationen kan beställas från:

Boverkets Publikationsservice, Box 534, 371 23 Karlskrona

Telefon: 0455-35 30 50

Fax: 0455-819 27

E-post: publikationsservice@boverket.se

Webbplats: www.boverket.se

Denna skrift kan på begäran beställas i alternativa format.

Boverket 2010

Innehåll

Läsanvisning	7
Inledning	9
Trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv	11
Trygghet handlar om demokrati	12
Upplevelser av trygghet varierar	13
Jämställdhetspolitiken sätter upp målen	14
Mäns våld mot kvinnor skapar otrygghet	15
Trygghet i stadens rum	17
Tillgång till det offentliga rummet	18
Stadens utformning har förändrats	19
Ökad trygghet i städer och tätorter	22
Trygg i sin hemvist	28
Brottsförebyggande och trygghetsskapande	32
Skötsel och underhåll för en trygg stad	33
Trygghet i stadens grönska	39
Grönska uppfattas olika	40
Grönska i kontrast till stadsmiljön	42
Olika sorters grönområden	43
Planering och utformning	44
Skötsel och underhåll av grönområden	47
Trygghet vid förflyttning	53
Ett tryggt trafikrum	54
Trygghet kontra trafiksäkerhet	55
Förändring av trafiken	56
Trygghet från dörr till dörr	57
Resa kollektivt	58
Oskyddad i trafiken	60
Att färdas med cykel	61
Att färdas till fots	62
Skötsel och underhåll	63
Ljussättningens betydelse för trygghet	69
Under dygnets mörka timmar	70
Ljussättning påverkar den upplevda tryggheten	71
Ljus är ett komplicerat medium	72
Gestalta med ljus för ökad trygghet	73
Ljussättning i planeringen	75
Valet av ljuskällor	78
Ny ljussättningsteknik	79
Utvärdera resultatet	80
Skötsel och underhåll som fungerar	80
Lästips och referenslista	86

Läsanvisning

Denna skrift riktar sig till dig som på något sätt arbetar med eller är intresserad av trygghets- och jämställdhetsfrågor samt av hur utformningen av den fysiska miljön kan påverka känslan av trygghet eller otrygghet. Vår förhoppning är att skriften används som en källa till inspiration och som ett hjälpmedel i arbetet med att stärka tryggheten i stads- och tätortsmiljöer ur ett jämställdhetsperspektiv.

Varje kapitel i skriften behandlar ett område inom vilket trygghetsskapande åtgärder ur ett jämställdhetsperspektiv har bedömts som särskilt viktiga. Skriften inleds med kapitlet *Trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv*, ett kapitel som ger dig som läsare en introduktion till viktiga begrepp och varför trygghets- och jämställdhetsperspektivet är så viktigt. Följande fyra kapitel handlar om stadens rum, grönområden, förflyttningar och ljussättning och vart och ett berör områden med stor betydelse för trygghetsstärkande

åtgärder i den fysiska miljön. Kapitlet om ljussättning har medvetet gjorts något mer fördjupande än övriga kapitel. Anledningen är att Boverket tidigare inte skrivit så mycket om just detta ämne. För dig som vill läsa mer och fördjupa dig finns det lästips och faktarutor i varje kapitel. När vi i denna skrift skriver om kvinnor och män så innefattar det självklart också flickor och pojkar.

En viktig del i denna skrift är de goda exempel som presenteras i varje kapitel. Dessa exempel visar på hur det går att på olika sätt arbeta med trygghetsskapande åtgärder i den fysiska miljön. Det är viktigt att du som läsare ser dessa exempel som ett axplock och inte som en fullständig redovisning. Givetvis finns det mängder av framgångsrikt arbete som inte har fått plats i denna skrift.

Vi hoppas att du som läsare låter dig inspireras!

Inledning

Städer och tätorter upplevs inte på samma sätt av alla som bor där eller besöker dem. Forskning och trygghetsundersökningar visar entydigt att kvinnor i mycket högre grad än män upplever otrygghet när de vistas i det offentliga rummet, framför allt på kvällar och nätter. Kvinnor utarbetar, oftare än män, strategier för att slippa hamna i en hotfull situation eller för att kunna hantera denna om den uppstår.

Du som planerar och utformar våra offentliga miljöer måste vara uppmärksam på att genvägen genom parken som gör att en person kan komma hem från jobbet lite tidigare, kanske för någon annan upplevs så otrygg att det enda alternativet är att välja en betydligt längre väg. Cykeltunneln som någon varje dag obekymrat passerar är kanske för någon annan så obehaglig att det känns naturligare att korsa den tungt trafikerade vägen.

Listan kan göras lång på situationer där det är tydligt att kvinnor och män upplever och förhåller sig till trygghet på olika vis. Därför är det viktigt att planera och utforma offentliga miljöer med tanke på trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv på alla nivåer, i allt från en stads eller tätorts struktur till ljussättningen av en busshållplats. Detta innebär bland annat att skaffa kunskap och medvetenhet om hur, var och när kvinnor och män använder stadens olika delar, hur de förflyttar sig och vad i den fysiska miljön som bidrar till upplevelser av trygghet eller otrygghet.

Vi ger här en mängd konkreta idéer och tips för hur du kan utforma miljöer som upplevs trygga av både kvinnor och män. Skriften tar både upp staden och tätorten som helhet och en stads olika delar och förutsättningar.

Oavsett om du arbetar i en större eller en mindre ort, om det handlar om en medeltida stadskärna eller en nyare förort, så kommer du förhoppningsvis att finna verktyg som kan vara till hjälp. Andras erfarenheter av frågor om trygghet och jämställdhet i utformningen av fysiska miljöer kan kanske bli en källa till kunskap för dig. Glöm därför inte att sprida dina egna erfarenheter vidare så att andra kan ha nytta av dem.

Det finns några gemensamma kännetecken för platser som upplevs som trygga. De är platser som:

- går att överblicka
- ger kontakt med omgivningen
- är befolkade
- går att orientera sig i
- blandar vägar och bebyggelse
- är välskötta.

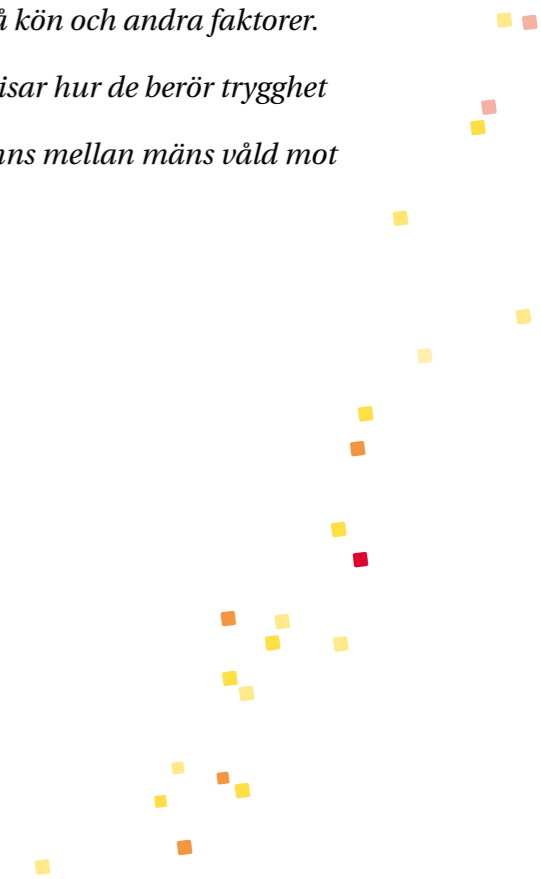
Att förändra de normer som på många vis styr hur kvinnor och män förväntas uppföra sig i olika sammanhang är ingen enkel uppgift och det tar tid. Däremot är det inte så svårt att arbeta med trygghets- skapande åtgärder. Det handlar om att tänka ett varv till, att tänka lite annorlunda. Att röra sig fritt och tryggt är en demokratisk rättighet för både kvinnor och män. Att arbeta utifrån ett jämställdhetsperspektiv ger oss möjligheter att göra städer och tätorter till tryggare platser för alla.

“Jag tycker inte att jag någonsin ska behöva känna mig otrygg ute på stan eller i en park. Trygghet är en rättighet för alla.”

Trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv

För att kunna planera för miljöer som både kvinnor och män upplever som trygga behövs det kunskap om vad trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv är. I det här kapitlet tar vi upp att upplevelsen av trygghet varierar beroende på kön och andra faktorer. Vi presenterar även de jämställdhetspolitiska målen och visar hur de berör trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv samt vilken koppling det finns mellan mäns våld mot kvinnor och upplevelsen av trygghet.

Trygghet handlar om demokrati

Trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv är en fråga om demokrati och mänskliga rättigheter. Att känna sig trygg är en förutsättning för att kunna vara en aktiv individ och kunna delta i olika aktiviteter. Upplevelser av otrygghet skapar begränsningar som hindrar framför allt kvinnor från att ta del av aktiviteter. Begränsningarna kan vara att inte våga gå ut när det är mörkt, att ta omvägar för att undvika vissa platser eller ta bilen i stället för att promenera.

Otrygghet kopplas samman med vissa platser, otrygghetskänslorna finns hos den enskilda individen men skapas också i olika sociala sammanhang. Otrygghetskänslor kan byggas upp av rykten, egna eller andras erfarenheter, personliga relationer och inlärd föreställningar om att vissa platser är farliga att vistas på, framför allt under dygnets mörka timmar. Hur vi förhåller oss till och upplever den fysiska miljön beror därför på en mängd olika faktorer, exempelvis platsens karaktär, ljus, mörker, siktlinjer och hur ödslig platsen upplevs.

Trygghet

Hur trygghet definieras beror på vem som tillfrågas och i vilket sammanhang. Det är viktigt att förstå människors personliga upplevelser av trygghet. Det kan till exempel beskrivas i termer av lugn, kontroll, välbefinnande, tillit och frihet från hot.

Så här lyder en av Nationalencyklopedins definitioner av trygghet:

"Fri från oroande eller hotande inslag om företeelse som utgör en del av människans omgivning."

Jämställdhet

Jämställdhet innebär att kvinnor och män är lika värda och har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter. Jämställdhet blandas lätt ihop med jämlikhet, vilket skapar förvirring. Jämlikhet handlar om alla människors lika värde. Ingen människa är värd mer eller mindre än någon annan oavsett till exempel etnisk tillhörighet, funktionsnedsättning eller kön. Jämställdhet är det begrepp som reserverats för frågor som handlar om kvinnor och män.

Upplevelser av trygghet varierar

Enligt Nationella trygghetsundersökningen 2009 (Brå, 2010) uppger var sjätte person att de känner sig otrygga på kvällen när de vistas ute i området där de bor. Upplevelser av otrygghet varierar och den tydligaste skillnaden finns mellan kvinnor och män, där kvinnor känner sig mer än fyra gånger så otrygga som män (26 procent mot 6 procent). Otryggheten får även större konsekvenser för kvinnor, som oftare än män uppger att otryggheten får dem att ändra sitt beteende. Kön samverkar också med andra faktorer, exempelvis ålder, etnicitet, funktionsförmåga, ekonomi, boendeort och utbildning. Både kvinnor och män som bor i resursstarka områden känner sig som regel tryggare än kvinnor och män i resurssvaga områden, samtidigt som skillnaden mellan könen kvarstår.

heten får dem att ändra sitt beteende. Kön samverkar också med andra faktorer, exempelvis ålder, etnicitet, funktionsförmåga, ekonomi, boendeort och utbildning. Både kvinnor och män som bor i resursstarka områden känner sig som regel tryggare än kvinnor och män i resurssvaga områden, samtidigt som skillnaden mellan könen kvarstår.

Jämställdhetspolitiken sätter upp målen

Den svenska jämställdhetspolitiken har som övergripande mål att kvinnor och män ska ha samma möjligheter att forma samhället och sina egna liv. Det övergripande målet delas upp i fyra delmål där det fjärde delmålet om att kvinnor ska slippa utsättas för våld har en direkt koppling till frågan om trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv. När framför allt kvinnor upplever otrygghet i offentliga miljöer och kopplar detta till risken att råka ut för våld får det konsekvenser. Det är svårt att vara aktiv och delaktig i samhället om otryggheten begränsar möjligheterna att gå ut på kvällarna.

Mål

Det övergripande nationella målet för jämställdhetspolitiken är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv.

Till det övergripande målet finns fyra delmål.

1. En jämn fördelning av makt och inflytande. Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva medborgare och att forma villkoren för beslutsfattandet.
2. Ekonomisk jämställdhet. Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om utbildning och betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.
3. Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjligheter att ge och få omsorg på lika villkor.
4. Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.

Du hittar det jämställdhetspolitiska målet på regeringens webbplats (Regeringen, 2010a).

Makt finns överallt

Det övergripande målet för jämställdhetspolitiken är att alla ska ha samma möjlighet att forma samhället och sitt eget liv. Det kan vara svårt att både se och att prata om makt. För många människor är makt ett starkt värdeladdat ord. Människor sorteras in i olika grupper med olika värde baserat på exempelvis kön, ekonomisk ställning, etnicitet, ålder, sexualitet och funktionsnedsättning. Olika maktstrukturer samverkar med varandra, men skillnaden mellan kvinnor och män har alltid varit framträdande. Det innebär inte att alla män är överordnade alla kvinnor utan skillnaden framträder på en strukturell nivå. Enskilda kvinnor eller grupper av kvinnor är på så vis överordnade vissa män eller grupper av män på samma sätt som vissa män är underordnade andra män.

I FN:s deklaration (1993) om avskaffandet av våld mot kvinnor tas maktordningen mellan könen upp. Dels erkänns det ojämlika maktförhållandet mellan kvinnor och män, dels sägs det att våld mot kvinnor "är en av de avgörande sociala mekanismerna genom vilka kvinnor tvingas in i en underordnad ställning gentemot män". Enligt deklarationen omfattar våld mot kvinnor både fysiskt, sexuellt och psykiskt våld (men begränsas inte enbart till detta).

Lästips

Jämna steg: checklista för jämställdhet i fysisk planering, Boverket (2007)

Jämställdhet nästa!: samhällsplanering ur ett genusperspektiv, Larsson, Anita & Jalakas, Anne (2008)

Jämställdhet på dagordningen: planera för ett tryggt och jämställt samhälle, Boverket (2010)

På tal om kvinnor och män: lathund om jämställdhet 2010, Statistiska centralbyrån (2010)

Mäns våld mot kvinnor skapar otrygghet

De flesta kvinnor har erfarenheter av mäns våld, själva, via vänner eller via medier. När en kvinna drabbas av våld påverkar det även andra kvinnor. Lite kortfattat kan det beskrivas som att kvinnor generellt sett bär på en tyst kunskap om den egna kroppens utsatthet, att det finns en risk. Det finns uppfattningar om var och när den offentliga miljön kan vara otrygg, och en våldtäkt i en park kan förstärka kvinnors upplevelser av otrygghet på en helt annan plats i landet. Vi måste fokusera på strukturella ojämlikheter i samhället för att kunna förstå hur kvinnors upplevda otrygghet kopplas till olika platser.

Mäns våld mot kvinnor tar sig olika uttryck och sker i olika miljöer. Vanligast är våld i hemmet och att förövaren är en närstående man. Men våld förekommer också i skolan, på restaurang eller utomhus och förövaren kan vara en tillfällig bekant eller en helt okänd person. Våldet kan vara fysiskt eller psykiskt och det kan handla om sexuellt våld i form av våldtäkt. Det är viktigt att inse att oron för att utsättas för olika typer av sexuella övergrepp inte bara innefattar direkta våldtäkter och överfall. Att bli kommenterad på ett sexuellt eller nedvärderande sätt är också inräknat (Andersson, 2005).

Undvik att prata om rädsla

Att använda begreppet rädsla för att beskriva kvinnors upplevelser är problematiskt. Visst händer det att kvinnor beskriver sina känslor i termer av rädsla, men många beskriver i stället sina känslor som otrygghet eller oro. För en del kvinnor handlar det om ilska eller frustration. Alla de olika beskrivningarna används för att formulera upplevelser av begränsningar i vardagslivet. Det är mer givande att undvika begreppet rädsla och i stället beskriva det som att människor, främst kvinnor, förhåller sig till eller kalkylerar med en risk att drabbas av våld eller hot om våld. Den kan vara upplevd eller reell. Detta förhållningssätt kan inrymma känslor av rädsla men också känslor av till exempel ilska och maktlöshet.

Studier (Andersson, 2005; Listerborn, 2002) har visat att de flesta kvinnor har utarbetat mentala kartor och strategier för att hantera den offentliga miljön och minimera risken för olika typer av överfall. Det här gäller också män som på olika sätt inte passar in i den dominerande normen, exempelvis på grund av sin sexuella läggning.

Strategier för rörelse skapar mönster

Genom att lyfta fram strategier som används när den offentliga miljön upplevs otrygg blottläggs ett mönster. De många enskilda besluten, det kan vara att undvika platser, välja säkra vägar och att röra sig snabbt, gör sammantaget större eller mindre avtryck i det vardagliga livet.

För en kvinna, eller en man, som i en offentlig miljö upplever en risk att råka ut för våld är det skillnad på var gränsen går för vad som är praktiskt möjligt och var den gräns hon eller han själv upplever. Ska man undvika vissa platser och välja upplysta vägar innebär det att vad som är möjligt att nå inom en viss tidsram minskar. Flera offentliga rum är inte tillgängliga för kvinnor, i synnerhet inte nattetid (Andersson, 2001).

Orsaken till känslor av otrygghet går alltså inte att finna enbart i den fysiska miljön i sig utan snarare i ojämställda villkor i samhället. Det är svårt att bygga bort det bakomliggande problemet men det går att skapa tryggare miljöer genom att integrera jämställdhetsperspektivet i alla led. En jämställd planering är ett steg mot ett mer jämställt samhälle (Andersson, 2005).

Lästips

NTU 2009: om utsatthet, trygghet och förtroende, Brottsförebyggande rådet (2010)

Trygg stad: diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik, Listerborn, Carina (2002)

“Om det finns människor ute är det inte läskigt att gå hem när vi spelar sent på kvällen.”

Trygghet i stadens rum

I det här kapitlet tar vi upp trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv dels i staden som helhet, dels utifrån en stads olika delar och förutsättningar. Vi går in på hur stadens utformning och utveckling påverkar trygghet och jämställdhet och tar upp vikten av att känna sig trygg nära hemmet, i stadskärnan och vid utövande av olika aktiviteter. Stadens utsmyckningar och budskap i form av reklam och konst berör vi utifrån ett jämställdhets- och trygghetsperspektiv, och kapitlet avslutas med en diskussion om det är så att brottsförebyggande åtgärder kan öka tryggheten i de offentliga rummen.

Tillgång till det offentliga rummet

Att som kvinna befinna sig i det offentliga rummet, oavsett om det är i det egna bostadsområdet, på gågatan i centrum eller på väg till ridhuset, innebär många gånger att förhålla sig till sin egen trygghet. Platsens utformning och personer i omgivningen påverkar hur en situation upplevs.

Insatserna för att öka tryggheten kan innebära olika saker på olika platser, det kan krävas en viss typ av åtgärder i centrumområden och andra i ett bostadsområde. Att bygga och forma trygga miljöer för alla innebär att stadsmiljön ska vara tillgänglig. Blir staden tillgänglig för personer med funktionsnedsättning av olika slag stärks tryggheten sannolikt också för andra. Likaså innebär åtgärder som medför att fler kvinnor tar del i det offentliga rummet en ökad trygghet generellt för alla människor som rör sig där, inte minst för andra kvinnor.

Stadens utformning har förändrats

Hur staden eller tätorten är utformad påverkar hur vi kan röra oss och även upplevelsen av trygghet. Mycket av det som historiskt varit tätt förknippat med städer hamnar numera allt oftare i stadens ytterområden. Förr gjorde människorna alla sina inköp mitt i staden, i dag är det allt vanligare att handla utanför stadskärnan i köpcentrum och vidsträckta plåtbyggnader med stora parkeringsplatser emellan. Många arbetsplatser finns i liknande byggnader i stadens utkant, medan andra framför allt inom den kvinnodominerade offentliga sektorn finns nära bostadsområden, till exempel förskolor, äldreboende och vårdcentraler. Idrott utövas i allt större utsträckning i stora anläggningar och arenor utanför staden, medan spontanidrotten som ofta utövas i bostadsområden fått mindre utrymme.

Det är vanligt att bostäder inte längre koncentreras till stadens centrum eller närområden. I stället breder förorterna ut sig och hamnar allt längre ut från stadens centrum. Detta gäller både i storstäder och mindre orter, även om problemen med utglesning växer med stadens storlek. Vardagslivet påverkas på så sätt att det tar längre tid för både kvinnor och män att ta sig mellan arbete, bostad, fritidsaktiviteter och mataffär. Ofta krävs det tillgång till bil för att det ska vara möjligt att få vardagen att fungera. På en generell nivå lägger kvinnor i Sverige fortfarande ned mer tid än män på obetalt arbete som att laga mat, städa, handla och att ta hand om barn och äldre släktingar. Detta innebär att kvinnors livspussel många gånger ser annorlunda ut än mäns. Kvinnor har oftare ett mer komplicerat förflyttningsmönster för att få vardagslivet att fungera. Stadens utglesning kan därmed få fler negativa konsekvenser för kvinnor (Friberg, 2006).

Barriärer av olika slag innebär ett ständigt problem för både planerare och för de kvinnor och män som förflyttar sig mellan olika områden. Järnvägsspår, större vägar eller vattendrag som delar upp städer och tätorter blir svåra hinder för gående och cyklister som vill ta sig fram och samtidigt känna sig trygga. Alternativen för att korsa en

stor barriär är ofta få och många av dessa platser upplevs som otrygga. Genom att planera för förbifarter eller grävningar eller på annat sätt planskilja trafiken kan vardagslivets förflyttningar underlättas för många människor. Samtidigt är det viktigt att du som planerare redan från början är lyhörd för hur olika lösningar kan ge olika konsekvenser för kvinnor och män. En gångtunnel kan förvisso vara en trafiksäker lösning men om den inte upplevs trygg är risken stor att den inte används så som planerat.

Lästips

Lär känna din ort!: metoder att analysera orter och stadsdelar, Boverket (2006)

Tillgången till bil varierar

Med glesare städer växer också bilberoendet. Förutom de uppenbara miljöproblemen innebär det att de som saknar tillgång till bil inte får samma tillgång till service. Generellt har fler män än kvinnor tillgång till bil även om kvinnors tillgång har ökat markant.

Män gör även en större andel av sina resor med bil, de reser längre sträckor och gör fler tjänsteresor än vad kvinnor gör. Kvinnor gör fler serviceresor och fler fritidsresor. Kvinnor arbetar oftare än män deltid och gör mycket färre arbetsresor per person. Denna skillnad märks tydligt under småbarnsåren då andelen deltidsarbetande eller föräldralediga kvinnor är mycket högre. Kvinnor i sambandshushåll med små barn hämtar och lämnar barn nästan dubbelt så ofta som män i samma sorts hushåll, även om man tar hänsyn till skillnader i förvärvsgrad.

När inte kollektivtrafiken är ett attraktivt alternativ för människor så kör de bil i stället, och med utglesade handelsområden och spridda bostäder blir underlaget för kollektivtrafik litet och turerna få. Det blir då nödvändigt att använda bilen för att kunna uträtta ärenden i stadens utkanter och sedan ta sig hem.

Planera och utforma för aktiviteter

För många människor är deltagandet i olika aktiviteter en viktig del av livet. Det är en möjlighet att aktivt få ägna sig åt sina intressen och att träffa andra människor. Det är viktigt att se vilka möjligheter eller begränsningar stadens eller tätortens utformning ger för invånarna att aktivt utöva fritidsaktiviteter. Aktiviteterna ser till viss del olika ut beroende på om du är flicka eller pojke, kvinna eller man och de kan även kräva olika förutsättningar och konkurrera om resurser. Samhällsplaneringen ska ge samma möjligheter till sociala och fysiska aktiviteter för invånarna oavsett kön, dag som kvällstid. Det innebär att den fysiska miljön måste ha en mångfald. Planering och utformning kan möjliggöra en flexibel användning av stadens miljöer, som skolgårdar, mötesplatser och idrottsanläggningar.

Tillgängligheten till anläggningar och miljöer för aktiviteter är väsentligt för att skapa samma förutsättningar, för kvinnor och män, att delta i aktiviteter. Det är viktigt att fundera över och titta på hur anläggningar för idrott och andra aktiviteter är utformade, hur de upplevs kvällstid och hur kvinnor, män, flickor och pojkar som vill delta i aktiviteterna kan ta sig till och från dem vid olika årstider och tidpunkter.

Det är framför allt kvinnor som kan tvingas avstå från att delta i olika aktiviteter på grund av upplevd otrygghet på vägen till aktiviteten eller på vägen hem. Cykelvägen som i dagsljus på väg till fritidsaktiviteten känns trygg kan på vägen hem kännas helt annorlunda bara för att det blivit mörkt. Hur entréer är placerade i förhållande till busshållplatser, parkeringar och platser för hämtning och lämning är viktigt för funktionen och trygghetskänslan. Om anläggningar placeras i närheten av bostäder och andra funktioner skapas rörelse i området med fler människor vilket i sin tur ökar den upplevda tryggheten.

En mänsklig stadsbyggnad

Den täta och mer småskaliga staden där det är lättare att ta sig mellan olika målpunkter på flera olika sätt kan upplevas som en tryggare miljö mer anpassad för kvinnor och mäns vardagsliv.

Planerare och beslutsfattare kan fundera på om flera olika funktioner kan samsas om samma anläggning eller utrymme. Kanske används de inte vid samma tidpunkter eller årstider. Som exempel skulle kanske idrottsanläggningar och köpcenter kunna samlokaliseras om det är så att funktionerna inte ryms i stadens eller tätortens mer centrala delar. Då kan parkeringsplatser, busslinjer och annan infrastruktur användas för fler än ett ändamål vilket kan leda till en ökad aktivitet och större genomströmning av människor. Det i sin tur kan bidra till ökad trygghet.

Kulturmiljöer som kvinnor och män kan identifiera sig med

Det är många som uppskattar kulturmiljöer och det historiska sammanhang som de tillför staden. Dessa miljöer bidrar ofta till att stärka stadens eller tätortens identitet. En stads företrädare lyfter ofta fram kyrkor, statyer, fasader, slott och andra byggnader som manifesterar traditionellt manliga verksamheter. Arbetsplatser som kulturminnesförklarade är i hög grad sammankopplade med yrken eller arbetsuppgifter som traditionellt utförts av män medan arbeten som kvinnor utfört och miljöer som tillhört den privata sfären hamnar i bakgrunden. Detsamma gäller när gator ska namnges, det är betydligt vanligare att kända män och traditionellt manliga yrken, titlar och verksamheter får ge namn till gatan. Kvinnor får inte alls samma utrymme som män. Om både kvinnor och män kan identifiera sig med kulturmiljön blir den en rikare tillgång i samhällsplaneringen.

Ett annat perspektiv på kulturmiljöer är vilka som har tillgång till dessa miljöer. Genom att göra kulturmiljöer och besöksmål tillgängliga för alla blir kulturarvet något som skapar gemenskap. Balansen är att hitta lösningar som inte gör ingrepp i bevarandevärden, och göra avvägningar om vad och hur mycket som ska anpassas. Det är inte helt ovanligt att du som planerare ställs inför ett svårt dilemma när det gäller att stärka tryggheten men samtidigt bevara och skydda kulturhistoriskt viktiga platser. Ur ett trygghetsperspektiv innebär tillgänglighetsåtgärder att det syns att någon bryr sig om platsen och bjuder in till vistelse i den.

Foto: Marianne Nilsson/Boverket

Ökad trygghet i städer och tätorter

En stad eller tätort kan ha väldigt olika uttryck under dygnet, veckan och året. Den lilla sommarstaden som en fredag i juli har tusentals flanerande människor på gatorna är kanske helt öde med stängda butiker en tisdagskväll i november. Dessa variationer är något som i hög grad påverkar tryggheten för invånarna.

Att det finns andra människor omkring en, att se och bli sedd skapar trygghet. Samtidigt är det viktigt vem eller vilka det är du möter på gatan. En varierad blandning av människor ger större trygghet än en homogen grupp, speciellt om du inte tillhör den enhetliga gruppen. I en större folksamling kan du känna dig anonym och smälta in medan det är lätt att känna sig utsatt och ensam i en glest befolkad och ödslig stadsmiljö.

Forskning och erfarenheter från både Sverige och andra länder har, som tidigare nämnts, visat att det finns ett antal kännetecken för så kallade trygga platser. Otrygga platser är inte överblickbara, inbjuder inte individen till kontakt med omgivningen, de är obefolkade, svåra att orientera sig i och förfallna.

Vissa platser omnämns ofta när det handlar om miljöer som upplevs som otrygga. Vi ska därför lägga lite extra fokus på dem. Samtidigt finns det inslag i det offentliga rummet som kan påverka hur vi känner oss när vi rör oss ute, så som reklam och klotter. Det är viktigt att även lyfta fram dessa inslag, och hur de påverkar tryggheten.

Hållplatser och resecentrum är viktiga

Det är inte ovanligt att fler känner sig otrygga på hållplatsen och på väg till och från den än på själva resan. Därför är det viktigt att du som planerare använder ett hela resan perspektiv, att hållplatser, stationer samt gång- och cykelvägar i nära anslutning till dem ska vara trygga miljöer. Kvinnor måste ha samma möjligheter som män att använda kollektivtrafiken och inte hindras av att den inte upplevs som trygg.

Det förekommer att resecentrum placeras utanför stadskärnan. Orsaken kan vara en strävan efter att slippa en barriär i stadens eller tätortens centrala delar. Men det är viktigt att tänka på att detta kan försämra tryggheten för de resande. Platserna blir lätt ödsliga, framför allt på kvällen och natten. Få människor befinner sig där och att behöva sitta och vänta på ett tåg eller en buss på en övergiven plats upplevs ofta som otryggt. Generellt sett känner kvinnor sig betydligt otryggare än män på denna typ

En trygg hållplats kännetecknas av att:

- överblicken är god, inga skymda vrår
- den ligger i anslutning till bebyggelse
- det är nära till viktiga målpunkter
- den har god tillgänglighet
- den är fri från lättklädda reklamkampanjer
- det inte finns några skymmande buskage
- ljussättningen ger god överblick för den som står och väntar
- ytorna kring hållplatsen är öppna
- den är fri från skadegörelse och klotter.

av platser. Känslan av att vara isolerad, att det inte finns någonstans att ta vägen och att det inte finns någon som kan hjälpa till om något skulle hända skapar otrygghet.

Foto: COLOURBOX.se

Medveten utformning av parkeringsmiljöer

Parkeringsmiljöer är platser som ofta förknippas med otrygghet. Eftersom parkeringsytor tar stor plats i staden och tätorten får det konsekvenser för många människor, framför allt för kvinnor.

Det kan vara svårt att orientera sig i parkeringsmiljöer. I synnerhet gäller det i parkeringshus eller på stora parkeringsplatser där den enförmiga, ofta instängda karaktären, leder till osäkerhet. Parkeringshusen upplevs ofta som trånga, instängda och otrygga. Parkeringsplatser kan tyvärr vara utformade på ett sätt som gör det lätt för någon att stå gömd eller att sitta i en bil utan att synas utifrån. Materialvalet är också viktigt för hur en parkeringsplats eller ett parkeringshus uppfattas, kala och hårda betongytor skapar ofta en atmosfär som ytterligare förstärker upplevelsen av otrygghet. Större underjordiska parkeringar för boende är lämpliga att dela in i mindre enheter dit bara behöriga har tillträde.

I Umeå finns det "jämställda" parkeringshuset Nanna som renoverades med start 1999 för att det skulle upplevas som tryggare för kvinnor att parkera bilen där. Före ombyggnaden upplevdes parkeringshuset som mörkt och otryggt med dålig ljussättning och undanskymda mörka trapphus. Vid ombyggnaden målades det om, infördes ny skyltning, bättre ljussättning, ljusa trapphus och entréer samt byte från ståldörrar till dörrar i transparent material. Resultatet blev ett parkeringshus som upplevdes som tryggare (Länsstyrelsen i Västerbotten, 2002).

Att genom materialval, design, ljussättning och planering ge parkeringsmiljön högre prioritet kan vara ett sätt att visa att trygghetsperspektivet har varit viktigt vid utformningen. Det kan leda till att dessa miljöer upplevs som tryggare.

Några saker att tänka på vid utformning av parkeringsmiljöer:

- välj transparenta material
- minska betonginslagen
- undvik att hissar och trapphus känns instängda
- se till att det finns flera in- och utgångar
- lokalisera inte parkeringen på undangömda eller ödsliga platser
- se till att ljussättningen är god
- avgränsa ytor och reglera tillträdet
- skapa möjlighet till visuell övervakning
- skylta tydligt för att göra det lättare att hitta.

För kvinnor och män med funktionsnedsättning är bilen ofta en förutsättning för ett aktivt liv. Därför är det viktigt att parkeringsplatser och parkeringshus anpassas ur ett tillgänglighetsperspektiv. Bilens möjligheter att öka friheten för personer med funktionsnedsättning minskar om det inte går att ta sig mellan bilen och målpunkten på grund av att parkeringsplatsen inte anpassats för tillgänglighet eller för att platsen känns otrygg (Boverket, 2002).

Konst i offentliga miljöer

Konst i kombination med funktion, lek och ljussättning kan skapa offentliga rum som är tilltalande, roliga, trygga och attraktiva att vistas i för alla människor. De offentliga konstverken i svenska städer avbildar oftast en människa. Det är ungefär dubbelt så vanligt att det är en man som avbildas som att det är en kvinna. Mannen som staty och konstverk avbildas som den arbetande, den kände eller den idrottande mannen. De avbildade kvinnorna är i regel nakna och passiva eller vårdande mödrar (Folkesdotter & Malmström-Ehrling, 2004).

Aktörerna bakom den offentliga konsten har mestadels varit män i form av konstnärer, fastighetsägare, politiker och tjänstemän. Det är en förklaring till hur den offentliga konsten sett ut under lång tid. Med tanke på konstens ställning som utmanare av sin samtid och som spegling av denna så borde det vara helt naturligt att detta nu ändras. Det borde därför vara så att vi nu i det offentliga rummet får se fler statyer av kvinnliga läkare och politiker eller av män med sina barn.

Den offentliga konsten och reklamen följer de formella regler som beslutats gälla i det offentliga rummet, medan olovliga budskap och dekorationer bryter mot dessa regler. Hit kan räknas klotter, graffiti och olovlig affischering men också nyare företeelser som gerillaodling och graffitistickning. Skadegörelse i form av klotter och förstörelse kan ge upphov till otrygghet. En känsla av att samhället har övergett platsen kan infinna sig med effekten att människor undviker att vistas där.

Det kan ibland vara svårt att avgöra vad som är konst och vad som är skadegörelse. Den olovliga konsten kan ifrågasätta, utmana och tvinga fram svar på besvärliga frågor om vem som har rätt till det offentliga rummet. Det kan vara ett sätt att visa omtanke och engagemang, men likväl är det också ett tecken på respektlöshet mot det som är gemensamma ytor och allmän, såväl som enskild, egendom och konsekvenserna kan bli att otryggheten förstärks på dessa platser.

Reklamen ger ett budskap

Det finns anledning att diskutera hur reklamen i det offentliga rummet påverkar tryggheten och jämställdheten. Reklam anspelar allt som oftast på känslor. Inte sällan handlar det om sexualiserade känslor där kvinnor framställs som relativt passiva och utsatta. De ideal som lyfts fram med hjälp av reklamen är ofta ensidiga och de lämnar sällan några alternativ. Sexualiserade reklambilder kan uppfattas som lika störande och irriterande som graffiti och varken reklam eller graffiti utgår från medborgarnas behov och önskemål (Listerborn, 2007).

Reklamkampanjer som visar upp lättklädda kroppar, framför allt kvinnor, förekommer överallt i våra städer och tätorter. Det är inte ovanligt att dessa kampanjer sänder ut signaler som förstärker stereotyper om vad som är kvinnligt och manligt. Att som kvinna passera meterhöga reklamskyltar med avklädda kvinnor kan ge starka känslor av utsatthet och otrygghet. Debatten om vilka budskap som bör förmedlas på offentliga platser och vilka konsekvenser dessa budskap kan få är viktig för att skapa miljöer där kvinnor kan vistas på lika villkor som män.

Reklamen kan även genom sin tapetsering av de offentliga rummen utgöra ett sorts sällskap. Ständigt nya budskap visar att det offentliga rummet används och är befolkat, annars skulle reklamen knappast vara där.

Foto: Morgan Karlsson

I Örebro beslutade fullmäktige 2004 att reklam och sponsorer inte skulle kunna ta sig in i skolor och ungdomsmiljöer. Ett första steg var att ta bort reklam från stadens bussar. I en intervju i tidskriften Arkitekten nr 12/2004 säger kommunpolitikern som skrev motionen som ledde till fullmäktigebeslutet:

”Jag tycker att vi ska förhålla oss mer kritiska till att reklamen breder ut sig och blir en del av stadsrummet. Reklamen sprider märkliga ideal – inte minst vad gäller kroppen, hur kvinnor och män bör se ut.”
(Mildner, 2004, s. 20).

Trygghet i nöden

Toaletter får sällan en framlyft plats, varken i det offentliga rummet eller i debatten om det. Samtidigt är den offentliga toaletten ett viktigt inslag för ett fungerande stadsliv och en levande stad. Traditionellt har offentliga toaletter gömts undan på skymda platser, de har haft kraftigt eftersatt underhåll och ofta utsatts för skadegörelse och klotter. Otryggheten kring dessa platser är ofta stor. En offentlig toalett som människor inte använder eftersom den är för dåligt skött eller för att det inte känns tryggt att besöka den fyller knappast någon funktion.

Trygghetsperspektivet kring och i de offentliga toaletterna är av stor betydelse när nya ska planeras eller när befintliga byggs om. De yttre faktorerna som placering, den direkta omgivningen och ljussättning spelar stor roll. Även utformningen av själva byggnaden är avgörande för hur den upplevs ur ett trygghetsperspektiv. För att offentliga toaletter ska användas är det också viktigt att de städas ofta.

Gatukontoret i Malmö har i sitt *Trygghetsprogram* (Gatukontoret Malmö Stad, 2010) listat några saker att utgå från vid nybyggnad eller ombyggnad av offentliga toaletter:

- placera toaletten öppet utan tydlig baksida
- belys byggnaden med omsorg
- låt alla toaletter ha en egen ingång, inga förrum
- välj material såväl invändigt som utvändigt som är lättskötta och robusta
- överväg om bemanning av toaletten är möjlig.

Trygg i sin hemvist

Eftersom kvinnor fortfarande i större utsträckning än män befinner sig i eller nära sin bostad, och utför en större del av de sysslor som kopplas till hemmet, har de viktiga erfarenheter kopplade till miljön där. Genom ett jämställdhetsperspektiv kan du som planerare skapa förutsättningar för en trygg bostadsmiljö för både kvinnor och män med omsorgsansvar. Oavsett om hemmet är en villa, ett torp på landet, en bostadsrätt i innerstaden eller en hyresrätt i förorten är det en rättighet att känna sig trygg hemma. Ingen ska behöva vara rädd för att gå ut eller känna sig otrygg där. Orsakerna till känslor av otrygghet och obehagliga upplevelser är många och inte alltid möjliga att påverka med fysiska åtgärder och planering. Men det finns ändå små saker att göra för att närmiljön ska bli lite tryggare för de boende och som således skapar möjligheter till ett bättre socialt liv.

Plan- och bygglagens portalparagraf anger att *”Bestämmelserna syftar till att med beaktande av den enskilda människans frihet främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsvillkoren och en god långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer.”* (SFS 1987:10 1 kap. 1 §)¹

Bostadsförslagslagen anger att det är kommunens ansvar att planera för en bostadsförslagsplanering i syfte att skapa förutsättningar för alla i kommunen att leva i goda bostäder.

¹ En ny plan- och bygglag börjar gälla den 2 maj 2011. Enligt SFS 2010:900 kommer den inte att medföra några ändringar av sakinhållet i portalparagrafen.

Bostadsmiljöer med olika förutsättningar

Vid planering för ökad trygghet i bostadsmiljöer är det bra att ha i åtanke att det finns olika typer av bostadsområden och att förutsättningarna kan vara olika beroende på hur bostadsområdet är utformat. Det finns vissa generella gemensamma drag beroende på vilken tidsperiod ett bostadsområde härstammar från. Folkhemmets boendemiljöer skiljer sig på många sätt från de storskaliga bostadsområden som uppfördes under 1960- och 70-talet. Ett områdes struktur kan avgöra vad som upplevs som särskilt otryggt och vilka åtgärder som kan rätta till problemet.

Dialog med de boende

Arbetet med trygghetsfrågor i bostadsområden skiljer sig på en viktig punkt från arbetet i andra sorters stadsdelar. Eftersom ett bostadsområde till största del används av de boende i området så vet planeraren eller fastighetsägaren ofta vilka som använder de offentliga rummen. Det blir lättare att söka upp dem och att föra en dialog med dem på deras hemmaplan. I ett bostadsområde kan de olika aktörerna i grannskapet mötas kontinuerligt i boendedialoger. Fastighetsägarna och kommunen kan på så sätt få en viktig direkt respons på åtgärder och fånga upp synpunkter och idéer.

Från kommunens håll kan det vara fler än planerare och de tekniska förvaltningarna som vill delta i dialogen. Företrädare från skolan, socialförvaltningen, fritidsförvaltningen och äldreomsorgen har säkert värdefulla insikter, önskemål och idéer som behöver komma med.

Lästips

Vidga vyerna: planeringsmetoder för trygghet och jämställdhet, Boverket (2010)

Bostadsområdets entré

Hur en boende eller en besökare kommer till ett bostadsområde kan vara avgörande för hur området upplevs. Är området gjort för att komma till med bil, kollektivtrafik, till fots eller med cykel? Det kan vara så att om du anländer med kollektivtrafik kanske stigen till bostadsområdet ger en känsla av att du får smyga in bakvägen. Samtidigt kan det kännas välkomnande om du kommer med bil och parkerar på närliggande parkeringsplats. Det är inte alls ovanligt att det är svårt att orientera sig från flera ingångar till ett bostadsområde. Känslan av att inte riktigt veta hur det går att ta sig till rätt hus från en parkeringsplats kan lätt skapa otrygghet.

Att komma till ett bostadsområde och känna sig välkommen är något som i allra högsta grad skapar trygghet både hos boende och hos dem som besöker en bekant i området. Det är därför viktigt med tydliga entréer som fungerar dygnet runt oberoende av årstid. Ljussättning, tydliga orienteringstavlor, god skötsel och snöröjning som inte blockerar andra stråk är exempel på positiva åtgärder.

Att komma hem

Ingången till själva bostaden eller bostadshuset är lika viktig som entrén till det område som huset ligger i. En entré som känns välkomnande ger en positiv känsla och kan stärka upplevelsen av att platsen är trygg. Även när det gäller att ta sig in och ut ur bostaden är det viktigt att tänka på hur det upplevs ur ett trygghetsperspektiv.

Går det att se om det står någon utanför och väntar eller försöker komma in i huset? Krävs det nyckel, portkod eller liknande för att passera? Är dessa i så fall lätta att använda även för personer med funktionsnedsättning? För en kvinna eller man som är rullstolsburen, eller för ett barn, kan det innebära stora svårigheter när dörrhandtag, nyckelhål och porttelefoner sitter för högt upp. Automatiska dörröppnare underlättar för personer med funktionsnedsättning, men kan också ställa till problem för en person i rullstol eller med rullator om det finns risk att hamna i kläm efter att ha tryckt in knappen. När automatisk dörröppning saknas så krävs det inte sällan två fungerande händer för att överhuvudtaget kunna öppna tunga portar. Detta kan vara svårt, inte bara för dem med funktionsnedsättning, utan även om du har med dig småbarn eller har varit i affären och bär på matkassar.

Genom att lägga ned omsorg på husets entré kan fastighetsägaren visa att de boende är viktiga. Det kan mycket väl öka tryggheten i boendemiljön. Genom att med hjälp av olika markeringar skilja bostadens entré från gården, gatan och den omgivande miljön kan en zon skapas där de som bor i trapphuset kan förvänta sig att känna igen de flesta som passerar (Boverket, 2008). Markeringar som kan användas för att skilja detta halvprivata från gårdens halvvärdiga eller gatans offentliga rum kan vara bänkar, låga murar eller häckar, stenläggning eller konstverk.

Gemensamma ytor att vistas på

Innergårdar och lekplatser i ett bostadsområde är ofta platser där de boende känner sig hemma. Samtidigt kan personer utifrån uppfatta det som att det inte är tillåtet att vistas där (Boverket, 2008). Att utrymmena mellan husen känns intressanta, inbjudande och attraktiva ökar användningen och möjligheterna att umgås och vistas utomhus i ett bostadsområde. En ökad användning av bostadsområdets gemensamma ytor kan mycket väl få positiva effekter på trygghetsupplevelsen.

Om de gemensamma ytorna är välskötta, planerade och byggda med omsorg stärks känslan av ett tryggt

och trevligt område för dem som vistas där. Bra och användbara lekplatser blir naturliga mötesplatser. För att öka användningen kan lekplatsen eller gården planeras så att den passar barn i olika åldrar och kanske kan den kombineras med en grillplats, vackra växter och sköna sittplatser för att bjuda in fler än barnfamiljer.

Lästips

Gårdsutveckling i miljonprogramsområden,
Boverket (2008)

*Trygga, säkra och attraktiva stadsdelar: en utvärdering
av lokala partnerskap mellan fastighetsägare,*
Holmberg, Helena (2009)

Foto: Stephan Berglund/Bildarkivet.se

I tvättstugan

Tvättstugor upplevs ofta som otrygga. Det är vanligt att de ligger i källare med dålig belysning och det kan upplevas som obehagligt både att ta sig till, från och att uppehålla sig i dem. Kvinnor använder vanligtvis tvättstugan oftare och upplever också högre grad av otrygghet där om den är placerad utan möjlighet till kontakt med omvärlden. Genom att i möjligaste mån ge tvättstugorna en plats i marknivå med bättre möjlighet till överblick och bra belysning kan tryggheten och även användningen av dem ökas. Men utformningen bör samtidigt försvåra för insyn så att det inte uppstår en känsla av att befinna sig i ett skyltfönster.

Avfallshantering

Avfallsutrymmen kan ofta upplevas som otrygga och obehagliga att vistas i och att ta sig till. Det kan gälla de egna soptunnorna, hyreshusets soprum och områdets återvinningsstation. De gemensamma ytorna för sophantering blir ofta nedskräpade med avfall som fallit till marken, avfall som inte lagts i något kärl och genom överfulla behållare.

Kommunen placerar ofta avfallsstationerna en bit bort från bostäder, såväl ljud som lukt kan upplevas som störande. Resultatet blir att de lätt upplevs som ödsligt och otryggt att gå till sorteringen. Det är svårt att få en överblick över vem som rör sig bland containrar och det är för långt till närmsta boende för att kunna kalla på hjälp om något händer.

Ur ett trygghets- och jämställdhetsperspektiv är ett så integrerat system som möjligt att föredra, där man slipper ta sig till en undanskymd otrygg plats. Exempel på detta är sopbehållare som till stor del är nedgrävda och fylls på ovanifrån, de upplevs av användarna som mer trygga. Dessa är dessutom mer användarvänliga för personer med funktionsnedsättning.

Alla gemensamma avfallsutrymmen tjänar på att hållas i gott skick och att städas regelbundet. Det ska helst inte innebära en stor omväg att ta sig mellan bostaden och soprummet. På senare år har det byggts flera nya soprum i egna hus på gårdarna i många bostadsområden som följd av ökade krav på fler sorteringsfraktioner. Sophuset ligger ofta centralt i områdena, men det är viktigt att tänka på utformningen så att inte andra värden i bostadsmiljön går förlorade.

Brottsförebyggande och trygghetsskapande

Brottsförebyggande arbete innebär att minska brottsligheten och öka tryggheten, och det sker på olika nivåer och inom olika samhällsområden. När det gäller den fysiska miljön handlar det till stor del om en god utformning. Att till exempel skapa överblickbarhet och fri sikt är viktiga ingredienser som går hand i hand med trygghetsskapandet. Det finns ändå anledning att i denna skrift ta upp frågan om en åtgärd som är brottsförebyggande samtidigt alltid är trygghetsskapande.

Enligt analyser av hur svenskar vill bo i *BoTrender 08* (Tyréns, 2008) så önskar en av tre bo i bostäder i ett extra säkert område som till exempel är inhägnat och kräver portkod eller nyckel för att komma in. Samtidigt visar både forskning och statistik att ju fler områden som inhägnas desto osäkrare blir de offentliga ytorna.

En byggnads entré som är vänd mot gatan eller ett huvudgångstråk får automatiskt många ögon som rör sig förbi och övervakar om något brottsligt är på gång. Fönster i marknivå blir i sin tur ögon för dem som rör sig utanför, ögon som också bidrar till att lysa upp gatan eller gångstråket och göra det mer överblickbart. Brottsförebyggande åtgärder i den fysiska miljön är således inte alltid trygghetsskapande, vilket är bra att komma ihåg.

Kameraövervakning och dess effekt för tryggheten

En metod som används alltmer för att förebygga brott är kameraövervakning av allmänna platser. Effekterna på brott är omdiskuterade och kameraövervakning kan också bidra till mer otrygghet. Upplysningar om att platsen övervakas kan ge besökaren känslan av att ”jag borde vara otrygg” eller att ”här är det säkert farligt”. Upplevelsen av att den personliga integriteten störs kan också bidra till ökad otrygghet. Kameraövervakning kan även bidra till en falsk trygghet, där du tror att någon ser dig, när kameran kanske i själva verket bara är en attrapp.

För de brott som oroar kvinnor mest, exempelvis överfall, övergrepp och sexuella trakasserier, kan kameran visserligen ha en viss avskräckande effekt. Däremot visar forskning (Brottsförebyggande rådet, 2007) att kameraövervakning har störst effekt för att förhindra brott som är planerade, som exempelvis inbrott och skadegörelse. Övervakningen har mindre effekt på exempelvis våldsbrott under alkoholpåverkan. En kamera kan inte heller ersätta närheten till andra människor ur trygghetssynpunkt. Det är inte ovanligt att känna tvivel inför vad den egentligen kan åstadkomma; sitter det verkligen någon i andra änden? Kommer de att komma någon så snabbt så att brottet förhindras, eller ger det bara bättre möjligheter att få fast förövaren?

Utformningen kan vara brottsförebyggande

Det finns flera studier som visar på hur bebyggelsens utformning kan förebygga brott. En av de viktigaste faktorerna för brottsprevention är den sociala kontrollen och vilket ansvar som människor som rör sig i en miljö känner för denna. Genom att bostadsområden är utformade som grannskap och i sin skala möjliggör att människorna som vistas och bor där kan känna igen varandra och vill vistas i området ökar tryggheten. Byggnader och områden som signalerar att det finns någon som bryr sig och håller koll upplevs också som tryggare och utsätts för mindre skadegörelse.

Lästips

Bo Tryggt 05: handbok för brottsförebyggande och trygghetsskapande i bostäder och bostadsområden, Polismyndigheten i Stockholms län (2005)

Brott, bebyggelse och planering, Boverket (1998)

Kameraövervakning och brottsprevention: en systematisk forskningsgenomgång, Brottsförebyggande rådet (2007)

Skötsel och underhåll för en trygg stad

Det finns vissa faktorer som avgör om du upplever staden som behaglig och trygg. Skötsel och underhåll spelar ofta en viktig roll för hur vi upplever vår omgivning. Att känna att det finns någon som sköter omgivningen gör att intrycket blir bättre. Att vistas i en omgivning som känns övergiven, misskött och oplanerad kan skapa otrygghet.

Ett bostadsområde där såväl närmiljön som byggnaderna hålls i skick så att det är rent, prydligt och snyggt, och där det görs förbättringar skapar attraktiva boendemiljöer. Det visar att någon tar sitt ansvar och bryr sig om dem som ska vistas där. Det kan handla om så enkla åtgärder som att ha krukor och rabatter med blommor som byts efter säsong eller att ta bort gruset så fort snön har smält för att få ett bättre och säkrare underlag för till exempel rullator eller barnvagn.

Prioritera skötseln av den offentliga miljön

De aktörer som bär ansvaret för att sköta offentliga platser har en viktig uppgift när det gäller att skapa omgivningar som förknippas med positiva känslor. Ofta ligger politiska beslut till grund för vad som prioriteras i form av skötsel och underhåll i stadsmiljön. Att hålla en hög standard på gång- och cykelvägar och att klottersanera exempelvis en tunnel kostar pengar, vilket kan leda till att denna sorts åtgärder nedprioriteras.

Att avsätta pengar till att hålla den offentliga miljön hel och ren kan löna sig eftersom en attraktivare stadsmiljö mycket väl kan öka antalet som rör sig i staden. Det är också viktigt att utreda vad som ligger bakom skadegörelse, nedskräpning och klotter för att på så sätt även kunna arbeta förebyggande.

Foto: Lars Forsstedt

Arboga station

Var:

Arboga station

Ansvarig:

Arboga kommun

Vad har gjorts:

gällring av växtlighet samt byte av lyktstolpar, armaturer och ljuskällor

INTERVJU MED MIKAEL NORMAN, projektchef på tekniska förvaltningen i Arboga kommun

Nytt ljus över Arboga station

En tågstation är ett nav i kommunikationer och det är därför viktigt att platsen upplevs som trygg, även nattetid. För att förbättra tryggheten i området kring Arboga station, som tidigare varit mycket brottsintensivt, har kommunen genomfört en rad trygghetsförbättrande åtgärder.

Många Arbogabor pendlar till och från jobbet med tåg, både västerut mot Örebro och österut mot Västerås, Eskilstuna och Stockholm. Dessvärre har området kring Arboga station över tid utvecklats till att bli en plats som kvinnor och män upplever som otrygg och osäker.

– Många ungdomar samlas här på kvällen och natten. Det har tyvärr inneburit förstörelse och klotter som har lett till att stationsbyggnaden nu stängs 19.30 på vardagar och 15.15 på helger, berättar Mikael Norman, projektchef på tekniska förvaltningen i Arboga kommun. Dåligt upplysta gångvägar, en lång tunnel och igenväxta parkeringsplatser har tyvärr bidragit till att stationsområdet blivit mycket utsatt för brott.

Det har på lite mindre än tre år anmälts 114 brott i området, enligt statistik från polisen. De flesta sker på långtidsparkeringen, som ligger ganska dolt utan bebodda hus i direkt anslutning.

Omfattande vitt ljus ska minska brotten

För att göra stationsområdet tryggare, förebygga bilbrott och cykelstölder samt minska misshandelsbrotten startade Arboga kommun ett projekt som innebar en rad trygghetsförbättrande åtgärder.

En stor del buskarna som dolde insynen till långtidsparkeringen har gallrats bort. De gamla, låga lyktstolparna byttes ut mot åtta meter höga stolpar med nya armaturer som sprider sitt sken över ett betydligt större område. Antalet ljuskällor på parkeringen har ökat från 9 till 23.

På gång- och cykelvägarna fanns tidigare armaturer som bara lyste upp själva vägen. Dessa har nu bytts mot nya som även belyser området bakom lyktstolpen.

– På det sättet känns det inte som att cykla i en tunnel utan mer som på en öppen plats. Dessutom bytte vi alla natriumlampor, som ger ett dovt och mer gulaktigt sken, mot metallhalogen som ger ett vitt och renare ljus. Cykelparkeringen har också fått ny ljussättning, vilket vi hoppas leder till färre cykelstölder, säger Mikael Norman.

Uppföljningen minst lika viktig

För att utvärdera insatsen kommer kommunen att genomföra enkätundersökningar med pendlare, troligtvis både på perrongerna och vid de återkommande pendlarmötena. Att få fram statistiskt säkerställd information om antalet brott tar några år, men under tiden kommer polisen att kunna ge indikationer på om de åtgärder som genomförts fått avsedd effekt.

– Vi som arbetar på kommunen har genom projektet fått mycket ny kunskap som vi kan ta med oss in i andra projekt. Bland annat har vi bestämt att vi ska byta ljuskällor med högtrycksnatrium till metallhalogen på platser där det rör sig mycket människor. På gågatan i centrum har vi redan genomfört detta byte. Vi har dessutom satt upp belysning på flera tidigare oupplysta platser, säger Mikael Norman.

Romberga

Illustration: Tengbom

Var:
Stadsdelen Romberga i Enköping

Ansvarig:
AB Enköpings hyresbostäder

Vad har gjorts:
projekt för att i dialog med hyresgästerna ta fram förslag på hur trivsel och trygghet kan öka i Romberga

I Romberga bestämmer hyresgästerna

I allmänna undersökningar bland boende får området Romberga i Enköping höga betyg när det gäller trivsel. Men i särskilda trygghetsundersökningar ges låga betyg på belysning, lekmiljöer och trafik. Inga andra områden i Enköping har boende som svarar på liknade vis. Därför startade Enköpings hyresbostäder ett projekt för att reda ut vad Rombergaborna verkligen tycker.

Romberga byggdes på 1960-talet och har som de flesta miljonprogramområden ett centralt torg, där det till en början fanns affärer, post och annan service. Över tid har näringsidkarna lämnat Romberga och centrum är nu en tom plats utan butiker. Stadsdelen har ett rykte som säger att det är ett lågstatusområde med sociala problem. Ändå säger de boende att de till största delen är nöjda med att bo i Romberga.

– Men när vi såg att de i andra sammanhang svarade att de var missnöjda med typiska trygghetsaspekter som belysning, trafiken och lekmiljöer för barnen, kände vi att vi behövde veta mer. Vi tyckte inte riktigt att det hängde ihop, säger Thomas Lundmark, VD på EHB, AB Enköpings hyresbostäder.

Alla förslag välkomnas

Avsikten har för EHB varit att utveckla mer rättvisande metoder för att ta reda på vad boende tycker om tryggheten i sitt område. Nya undersökningar genomfördes och för att vara säker på att jämställdheten uppnåddes prioriterade EHB i dessa att fråga kvinnor och yngre

tjejer. De anlätade också en landskapsarkitekt och en beslysningskonsult för att kartlägga vilka åtgärder som är möjliga i området.

EHB bestämde tidigt i projektet att de fysiska åtgärderna endast ska genomföras om de vinner acceptans hos hyresgästerna. Ett viktigt mål är därför att engagera så många som möjligt och skapa en dialog om hur det går att förbättra livet i Romberga.

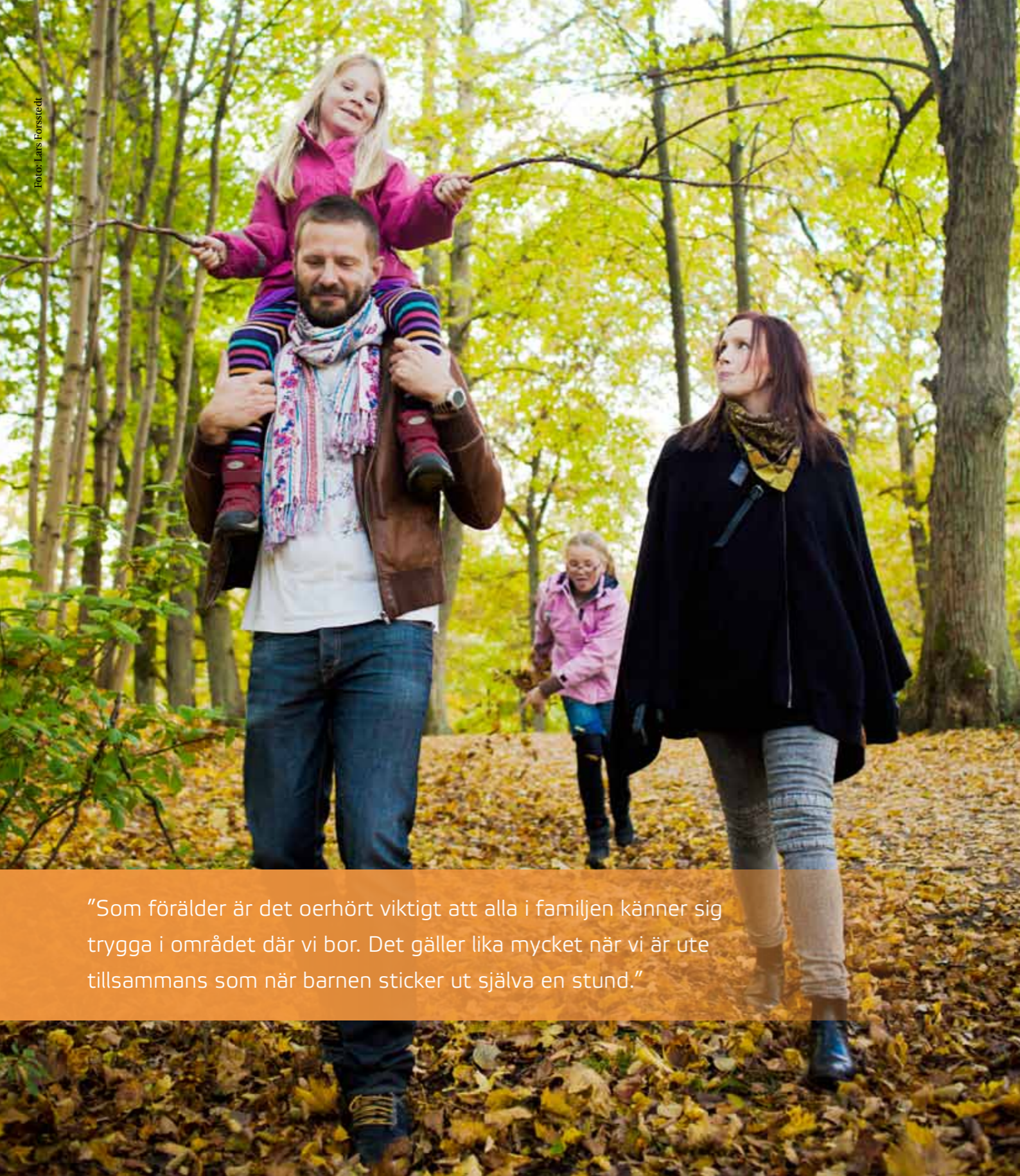
Resultatet från undersökningarna och framtagna åtgärdsförslag visades under oktober 2010 i en utställning på den lokala ungdomsgården. Hyresgästerna bjöds in för att ge sina åsikter och komma med egna förslag.

– Redan på första mötet kom en grupp ungdomar och berättade att de gärna vill ha en fotbollsplan i området. De vill starta en lokal fotbollsklubb med lag i olika åldersgrupper. Det var en jättebra idé, en fotbollsklubb är en samlingspunkt där boende kan träffas och lära känna andra i området, säger Thomas Lundmark.

Att fråga först är framtidens melodi

När det gäller de föreslagna ljussättningsåtgärderna vid gårdsentreerna har de godkänts av hyresgästerna. De kommer att genomföras under vintern och våren 2010/2011. Vad mer som kommer att ske i Romberga är upp till de boende.

– Det är ju hyresgästerna som ska trivas i sitt område och därför är det viktigt att de känner att det här är deras projekt. De ska få säga vad de tycker innan vi genomför en förändring, istället för att bara bli tillfrågade i efterhand. Så kommer vi i fortsättningen att arbeta i alla våra områden i Enköping, säger Thomas Lundmark.

”Som förälder är det oerhört viktigt att alla i familjen känner sig trygga i området där vi bor. Det gäller lika mycket när vi är ute tillsammans som när barnen sticker ut själva en stund.”

Trygghet i stadens grönska

Det här kapitlet handlar om trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv i relation till stadens och tätortens grönska. Hur trygg du känner dig i grönområden beror på flera olika saker så som om du är kvinna eller man, din ålder, årstidernas växlingar, vad det är för typ av grönska med mera. Vi tar också upp vikten av att hitta en balans mellan trygghetsskapande åtgärder och grönskans olika värden.

Grönska uppfattas olika

Människor förknippar ofta stadens grönska med känslor av tillhörighet och samhörighet. Grönskan förskönar stadsrummet, berikar cykelturen eller promenaden till jobbet och ses som något positivt, framför allt dagtid. Efter mörkrets inbrott kan den positiva upplevelsen förändras och många grönområden upplevs i stället som otrygga och tillhör de platser där människor inte gärna vistas. I strävan efter att skapa en attraktiv och hållbar stads- och tätortsmiljö är insatser för att öka tryggheten därför en viktig del. Men för att kunna utföra åtgärder som stärker tryggheten för både kvinnor och män är det viktigt att fokusera på vad det är som skapar otrygghet, hur detta hänger samman med den urbana miljön i stort och den gröna miljön mer specifikt.

Allteftersom städernas befolkning ökar och dess bebyggelse förtätas ökar kraven på att de grönområden som finns kvar värnas och sköts för sin specifika karaktär. För att skapa attraktiva grönområden måste grönskans positiva värden för stadens sociala liv, liksom dess estetiska, ekologiska och kulturhistoriska värden, förenas med trygghetsskapande åtgärder.

Forskning visar att känslor som oro och otrygghet, precis som trygghet och glädje, lätt kopplas till olika platser. Att med hjälp av olika åtgärder skapa en miljö som av alla i samhället uppfattas som helt trygg, vid alla tillfällen, är därför omöjligt. Och kanske är det inte heller nödvändigt att alla grönområden ska användas dygnet runt, kanske behöver vi även de mörka platserna så länge det finns trygga alternativa stråk och platser. Men trots detta finns det mycket som går att göra för att grönskan ska uppfattas som trygg och attraktiv.

Det finns skillnader i vilken typ av otrygghet som olika grupper av människor upplever i grönområden. Kvinnor är i huvudsak oroliga för att utsättas för sexuella övergrepp i den offentliga miljön, speciellt i eller i anslutning till grönområden, och detta är något som i varierande grad påverkar kvinnors rörelsefrihet och trygghetskänslor.

Ålder kan också påverka upplevelsen av trygghet i grönområden. För flickor och pojkar är otryggheten i huvudsak kopplad till tydliga sociala sammanhang. Det kan vara grupper av andra barn och unga som upplevs som allra mest skrämmande. Alkoholister och hemlösa kan också uppfattas som skrämmande, men ofta är de bundna till speciella platser såsom vid vissa bänkar. Otrygghetskänslan brukar försvinna när just den platsen passerats. Även obekanta platser kan verka skrämmande. För flickor och pojkar med begränsad erfarenhet av naturen kan djurlivet vara obehagligt och skrämmande samtidigt som just det är en mycket positiv aspekt av grönområden för andra barn.

När ungdomar blir äldre förändras ofta deras upplevelser av olika miljöer. Otrygghetskänslorna blir mer lika dem som vuxna kvinnor och män ger uttryck för. För flickornas del kopplas otryggheten mer och mer till risken att utsättas för sexuella överfall och övergrepp, för pojkarnas del till risken att till exempel bli nedslagen eller rånad.

För många äldre kvinnor och män är promenader den mest värdefulla aktiviteten i grönområden. Den otrygghet som i första hand sammankopplas med detta är upplevelsen av den tilltagande kroppsliga skörheten, nedsatt rörlighet och känslor av utsatthet. Dessa känslor resulterar i oro för direkta överfall, dålig framkomlighet och fall vid exempelvis halt väglag.

Upplevelsen av trygghet förändras med årstiderna

Det är inte bara vem man är som påverkar rädslan, utan också att olika grupper tenderar att använda platser på olika sätt. Detta i sin tur påverkar de känslor som kopplas till olika platser. Även grönområdets karaktär och hur det samspelar med den omgivande miljön är viktig ur ett trygghetsperspektiv.

Vad som uppfattas som en attraktiv och trygg miljö förändras med dygnets rytm och med årstidernas växlingar. Ett buskage nära ett gångstråk som upplevs som positivt under vår, sommar och höst kan samtidigt skapa otrygghet på kvällar och nätter. Om planteringar

Lästips

Bulletinen, nr 3/4, Movium (2007).

placeras långt ifrån gångvägar för att öka den fria sikten blir dessa i stället otillgängliga för kvinnor och män med nedsatt rörlighet. Detta dilemma ställer till problem i planering och utformning av grönområden.

Under det ljusa sommarhalvåret uppfattas gröna miljöer som tryggare än under det mörkare vinterhalvåret. Samtidigt ger det utslagna lövverket en tydligare rumslighet och sämre sikt genom buskage. Sommarhalvåret innebär också ett mer intensivt socialt liv i parker och på offentliga platser. Det kan uppfattas som tryggt då fler människor rör sig ute och kan ingripa om något händer. Samtidigt kan det också vara så att andra människor kan vara orsaken till den otrygghet som vissa människor upplever. En stor del av de brott som begås i urbana miljöer sker i livliga och folktäta miljöer, och då handlar det ofta om stöld samt alkoholrelaterad våldsbrottslighet.

Foto: COLOURBOX.se

Grönska i kontrast till stadsmiljön

Naturen kan ses som en motsats till staden. Naturmiljöer kan då tolkas som bortglömda, skräpiga och övergivna platser som inte hör till den byggda miljön. Ju mer stadslig omgivningen är desto mer uppfattas ett naturligt grönområde som otryggt.

Naturen kan verka otrygg

En del av de otrygghetskänslor som finns kopplade till grönområden kan sättas i samband med olika känslor för naturen i sig själv. Forskning visar att upplevd otrygghet spelar en central men motsägelsefull roll för den moderna människans relation till naturen. Det kan handla om risken att möta djur eller insekter, om mörker, att vara ensam eller naturens krafter och karaktär i sig.

För en kvinna eller man, flicka eller pojke som inte är van vid den svenska naturen med dess flora och fauna, eller det svenska förhållningssättet till naturen som möjliggörs via allemansrätten, kan naturen uppfattas som skrämmande. Det kan kännas onaturligt att röra sig i naturen då det varit omöjligt eller rent av förbjudet i landet de kommer ifrån. Ett förhållningssätt till natur och grönska som bygger på att det är något skrämmande och otillgängligt kan ytterligare förstärka otrygghetskänslorna.

Olika sorters grönområden

Parker i stadsmiljö fyller vanligtvis flera funktioner samtidigt. De är viktiga som mötesplatser, för aktiviteter, för dagvattenhantering, som utställningsplatser för offentlig konst, för växt- och djurlivet med mera. Det råder dock stora skillnader i hur den fysiska strukturen och karaktären på växtligheten påverkar otrygghet och trygghetskänslor hos kvinnor och män.

Vid studier (Peters, Elands & Buijs, 2010) som undersöker vilken typ av miljöer som är mest attraktiva och trygga respektive skrämmande, har man kunnat se att de miljöer som uppfattas som mest trygga också är de miljöer som är minst attraktiva. Helt öppna platser skapar gott om möjligheter för att se eventuella angripare, och erbjuder gott om flyktvägar, men de erbjuder inte någon stimulans för sinnen och gynnar inte upptäckarglädjen hos besökarna.

Privat och halvprivat grönska i staden

Stora delar av städer och tätorter utgörs av villa- och radhusområden där varje bostad har sin egen trädgård. Denna grönska är en del av det privata rummet men betraktas likväl av kvinnor och män som rör sig i området. Privata trädgårdar och halvprivata gröna ytor som exempelvis flerbostadshusens bostadsgårdar undervärderas ofta i planeringen av stadens grönska och i diskussionen om den. Denna typ av grönstruktur

möjliggör växtlighet utan att det krävs stora sammanhängande ytor. Det gröna kan då mer integreras i den övriga stadsstrukturen och på så sätt öka den allmänna tryggheten och trivseln.

I detta sammanhang bör också koloniträdgårdsområden nämnas. Koloniområden utgör i vissa städer och tätorter naturliga grönområden som kan uppfattas som trygga och attraktiva, i synnerhet om det är lotter med stugor på. Anledningen till detta är att många människor vistas i området och att de ofta är mycket välskötta. Att tydligt bjuda in till promenad och vistelse i de allmänna ytorna inom koloniområden skulle kunna vara ett bra sätt att kombinera olika positiva faktorer i stads- och tätortsmiljön. Men koloniområden kan också kännas stängda, mörka och otillgängliga. Det är inte ovanligt att dessa områden har grindar och stängsel som effektivt stänger ute en eventuell besökare. När så är fallet blir koloniområdet i stället en privat yta i staden där endast medlemmar av koloniområdet får vistas.

Det är däremot viktigt att påpeka att halvprivat och privat grönska i form av villaträdgårdar och koloniområden aldrig kan ersätta de allmänna grönområdena och parkerna, där alla har rätt att vistas, utan bör ses som ett komplement till dessa.

Planering och utformning

Vilka typer av trygghetskapande åtgärder som är mest lämpade för olika områden beror på vilken typ av område det är och vilken roll det är tänkt att spela i ett större sammanhang. Grönska i sig har olika positiva värden och det är viktigt att dessa värden inte helt förstörs av trygghetskapande åtgärder. För att skapa attraktiva, hållbara och trygga grönområden är kontinuitet, långsiktighet och kompetens centralt.

För att kunna avgöra om ett grönområde uppfattas som otryggt, eller om de åtgärder som vidtas för att öka tryggheten kommer att påverka andra viktiga platskvaliteter negativt, är det viktigt att analysera platserna vid olika tidpunkter och årstider. Framför allt är det viktigt att de kvinnor och män som bor och verkar i området får möjlighet att lämna synpunkter. Annars finns risken att samspelet mellan upplevd otrygghet och attraktivitet underskattas eller förenklas.

Prioritera grönområden i planeringen

För att grönområden ska upplevas som trygga att vistas i för kvinnor och män, flickor och pojkar är det viktigt att de prioriteras i den kommunala verksamheten. Att som planerare, arkitekt, trädgårdsmästare eller politiker visa ett ställningstagande vad gäller grönområden kan bidra till att de upplevs som bättre och tryggare. När staden eller tätortens grönska ses som en helhet och planeras långsiktigt får det sannolikt effekt för tryggheten. Ett tips kan vara att se sig om för att ta reda på hur andra har arbetat med trygghetsaspekten i planering av grönområden och att ta hjälp av goda exempel.

Var noga med placeringen av bänkar och gångstråk

Placeringen av bänkar och gångstråk i grönområden är också avgörande för att hantera den otrygghet som är kopplad till sociala relationer. Om du vid promenad blir iakttagen av dem som sitter på bänkar i parken kan det uppfattas som mycket obehagligt och otryggt. Även om många kvinnor och män uppskattar att iakta folklivet i parker finns det anledning att noga fundera igenom placering av gångstråk och bänkar med hänsyn till denna aspekt. Vinkling och indragning av bänkar eller gångstråk som inte är raka kan med små medel innebära ökad trygghet.

Några saker att tänka på vid planering och utformning av grönska:

- tydlig hierarki mellan olika platser underlättar tolkningen av miljön
- balans mellan grönskans positiva värden och trygghetskapande åtgärder
- skapa vackra och attraktiva miljöer
- anpassa grönområdet så att det passar olika grupper av besökare
- mångfald och tillgänglighet förbättrar den upplevda tryggheten
- utforma tydliga platser där människor kan mötas
- möjlighet till olika aktiviteter skapar mer liv i grönområden
- anpassa grönområdets karaktär till omgivningen
- skötseln ska vara anpassad till grönområdets behov
- planera för alternativa stråk om konflikten mellan trygghet och biologisk mångfald blir för stor
- vid gallring och röjning, hitta en lämplig metod och ta inte bort mer än vad som behövs.

Foto: COLOURBOX.se

Foto: Morgan Karlsson

Försök att tolka upplevelsen av växtlighet

Vid försök (Jorgensen, Hitchmough & Calvert, 2002) med olika datormanipulerade bilder har det undersökts hur människors reaktioner förändrades när en plats försågs med olika typer av växtlighet med varierande typer av rumslig fördelning och struktur. De olika faktorerna var träd, lägre buskage och markvegetation som varierades på olika sätt för att förändra öppenhet, sikt, inramning och framkomlighet. Det har genom dessa försök visat sig att ju mer omslutet av tät växtlighet en plats är desto otryggare upplevs den.

Men de flesta upplever också de mer ombonade platserna som betydligt trevligare än de helt öppna platserna. Detta innebär att en mellanväg måste sökas för att det ska vara möjligt att skapa både attraktiva och trygga platser.

Gör rätt växtval

Att välja rätt växter är centralt för att kunna skapa de sökta platskvaliteterna och detta val förutsätter kunskap om växter, men även kunskap om människors relation till den aktuella platsen. Naturlika planteringar kan uppfattas som betydligt tryggare om genomsiktligheten ökar och en undervegetation av blommande perenner anläggs.

Att välja lämpliga växter är viktigt av flera anledningar. Plantering under träd kräver tåliga växter som klara av de torra och kanske skuggiga förhållandena. Det är också avgörande att de växter som planteras har kvaliteter även när de inte blommar. I annat fall kan de uppfattas som vissna och skröpiga vilket påverkar känslan av trygghet och attraktivitet.

Växter som skapar attraktiva planteringar även under vintersäsongen kan exempelvis ha fröställningar, vintergröna blad, vackra stammar, bär eller grenverk. Uppfattas miljön som attraktiv kommer den att användas i högre utsträckning vilket ofta påverkar trygghetskänslan positivt.

Skötsel och underhåll av grönområden

Det finns risk att standardiserade lösningar och rutiner leder till en förenkling av det kunnande och den känslighet som krävs för att sköta och underhålla vegetation på ett tillfredsställande sätt. Kunskap om kvinnors och mäns vardagliga rytm och användning av en plats är viktig för att kunna bedöma relationen mellan attraktivitet och upplevd otrygghet. Att personal kontinuerligt sköter om samma platser möjliggör för dem att hantera och läsa av platsers specifika egenskaper och växternas skiftande behov av skötsel.

Beskär på rätt sätt

Beskärning av träd och buskar ska utföras av kompetent personal. Blir det fel påverkar det inte bara trädens och buskarnas välmående och livslängd, utan också platsens attraktivitet och hur trygg den känns för kvinnor och män.

En vanlig typ av beskärning när grönområden ska göras tryggare är röjning, det vill säga att buskage eller träd beskärs mycket hårt eller tas ner vid markytan. Detta innebär att de skott som växten sedan sätter blir mycket täta och intensiva. Öppenheten som skapas genom beskärningen försvinner på en säsong på grund av de många vattenskott som växten sätter. En sådan beskärning påverkar också platsens estetik och områdets upplevelsevärden negativt, och därmed också det sociala livet. I stället för att röja bort all växtlighet kan det vara en bra metod att testa sig fram genom att gallra bort en viss procent av växtligheten och se vad det får för effekter för trygghetsupplevelsen. Att hitta rätt metod kan sänka kostnaden, stärka tryggheten och ändå behålla grönskans positiva värden.

Foto: Lars Forsstedt

Röjning av planteringar

Var:

Lund

Ansvarig:

Stiftelsen AF Bostäder

Vad har gjorts:

framtagning av nya metoder för att gallra planteringar

INTERVJU MED BENGT PERSSON, fastighetschef på Stiftelsen AF Bostäder i Lund

Nya gallringsmetoder ökar tryggheten i Lund

Miljonprogrammets stora grönytor har ofta fått växa helt fritt sedan de planterades på 1960-talet. Platserna upplevs som mörka och otrygga och behovet av att röja upp och gallra är stort. Det är också kostsamt. I Lund har de därför tagit fram nya gallringsmetoder.

AF Bostäder äger och hyr ut studentlägenheter i Lund. De har 6 000 lägenheter i beståndet och 90 procent av dem ligger i byggnader som uppfördes i 1960-talets miljonprogram. Ingen gallring har skett sedan växtligheten planterades, vilket innebär att det mesta är vildvuxet.

Genomförda undersökningar med kvinnor som bor i AF bostäders lägenheter visade att de flesta var trygga i sitt bostadsområde, men att det fanns många platser där de kände sig otrygga. Särskilt tydligt var detta när det gällde närheten till planteringar, som ofta ser ut som mörk skog som det var omöjligt att se igenom. I några fall var otryggheten så stor att boende inte ens ville gå ut på kvällarna.

Hela Lund tar till sig idéerna

– Den traditionella tekniken för att röja i dessa områden är att leta upp de finaste träden, som oftast döljs av buskar och ris. Sedan klipper och fäller man allt annat, drar upp rötter, jämnar till och sår gräs. Problemet med detta angreppssätt är att det är mycket kostsamt, berättar Bengt Persson, fastighetschef på Stiftelsen AF Bostäder i Lund.

AF Bostäder och Lunds kommun bestämde sig för att starta ett gemensamt projekt för att ta fram nya

gallringsmetoder. Metoderna skulle uppnå samma trygghetskänsla som den tidigare tekniken och samtidigt nå tre mål: de ska vara billigare, den biologiska mångfalden ska kunna behållas och det ska inte vara nödvändigt att anlägga nya gräsytor.

Som tredje part i projektet involverades Sveriges lantbruksuniversitet i Alnarp. De hade den kunskap om gallring som projektet behövde.

För att hitta rätt nivå på gallringen provade gruppen sig fram. Vissa områden röjdes till 25 procent, andra till 50 eller 75. Efter det genomfördes djupintervjuer med boende som fick tycka till om olika platser och beskriva vad de kände. På detta vis fick projektgruppen reda på vilken nivå av gallring som uppfyllde målen.

Idag har alla områden i anslutning till AF Bostäders områden gallrats och projektet är avslutat. Lunds kommun har tagit metoderna vidare till Lunds Kommuns Fastighets AB och till stadens övriga parkområden.

En oväntad bonus

Nya undersökningar visar att projektet nått det resultatet som söktes, de boende är nu både trygga i sitt bostadsområde och i dess omgivning. Men ett annat resultat är än mer slående.

– Innan vi började detta arbete var det många inbrott i studentlägenheterna genom att fönstren på bottenvåningen bröts upp. Vi försökte få tillstånd att sätta upp övervakningskameror, men nu när röjningsarbetet är klart har denna typ av inbrott upphört. Det som behövdes var ökad insyn och det känns jättebra att vi inte bara ökat den upplevda tryggheten, utan också den faktiska, avslutar Bengt Persson.

Var:

Kanalparken i Motala

Ansvarig:

Motala kommun

Vad har gjorts:

gallring av växtlighet, plantering, utjämning av gång- och cykelväg samt ljussättning

Foto: Lars Forsstedt

Kanalparken i Motala

INTERVJU MED CAROLINE GYLLEMARK, landskapsarkitekt på Motala kommun

Allt ljus på Kanalparken

Den närmaste vägen mellan Motalas järnvägsstation och centrum är genom Kanalparken. Men dålig ljussättning och hotfull miljö gjorde tidigare att få gick genom parken efter mörkrets inbrott. Det har Motala kommun nu ändrat på.

Idag genomförs flera stora utbyggnader av väg- och tågnätet i och kring Motala. När de nya pendeltågen till Linköping börjar rulla om några år, kommer betydligt fler människor att röra sig i Kanalparken. För att öka Motalabornas trygghet under promenaden eller cykelturen till och från stationen bjöd Motala kommun därför in till en trygghetsvandring under hösten 2009. De flesta av deltagarna, och särskilt kvinnorna, berättade då att de kände sig otrygga i Kanalparken och att de undvek platsen när det blivit mörkt.

– Den främsta anledningen var att parken inte var upplyst, säger Caroline Gyllemark, landskapsarkitekt på Motala kommun. Men det framkom också att stora buskar och träd skymde sikten och därför upplevdes som otrygga, det gick inte att se om någon dolde sig bakom dem.

För att komma till rätta med problemen startade kommunen ett projekt med målet att förvandla Kanalparken till en levande och trygg plats även kvällstid. En ljusdesigner anlätades för att hjälpa till med ljussättningen.

Ljussättning som lockar till besök

Kanalparken ligger utmed Göta kanal och är ett Natura 2000-område med skyddade träd. Eftersom träden inte fick fällas kom projektgruppen istället på hur de kunde använda sig av dem. Först gallrades det bland buskarna under träden för att skapa fri sikt. Sedan stammades träden upp genom att de lägsta grenvarven på trädkro-

norna togs bort. Avslutningsvis belystes träden både uppåt och nedåt. Åtgärderna gjorde att mörkret och de hotfulla skuggorna försvann, samtidigt som parken blev mer öppen.

Från tågstationen måste gående och cyklister passera en tunnel för att komma in i parken. Tunneln var sliten och omgärdades av vildvuxna buskage som dolde synfältet. Genom att schakta bort jord, ersätta befintligt buskage med perennplanteringar och sätta upp belysning har kommunen nu skapat en inbjudande entré. Och efter inträdet i parken följer kvinnor och män nu en jämn och väl upplyst gång- och cykelväg. Till skillnad från tidigare då den var gropig och helt saknade belysning.

Det som återstår i projektet är mer effektbelysning och att smycka träden ytterligare.

Ett tryggare Motala

Den uppföljande trygghetsvandringen visade att åtgärderna gett avsedd effekt. Kvinnorna som deltog upplevde precis som polisen och politiker att parken har blivit mycket tryggare.

Förvandlingen av Kanalparken har fört med sig ny kunskap till Motala kommun. Fler har fått upp ögonen för trygghetsfrågor, både bland dem som planerar nya projekt och bland dem som gör det praktiska arbetet. Det bådär gott inför framtida projekt.

– Det är viktigt att alla tänker på trygghet och jämställdhet. Vi måste också visa upp vad vi gör, gärna genom att exempelvis ha en pampig invigning när Kanalparkens upprustade stråk står helt klart. Här ökar vi tryggheten samtidigt som Motalaborna får en vacker park att njuta av på kvällstid, med god belysning och mysig effektljussättning. Alla tjänar på det, avslutar Caroline Gyllemark.

”När jag ska hem tar jag ibland långa omvägar för att hålla mig på upplysta vägar där det är folk i rörelse. Då känner jag mig trygg.”

Foto: Lars Forsstedt

Trygghet vid förflyttning

Det här kapitlet handlar om trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv kopplat till trafikmiljöer och förflyttningar. Vi kommer främst att beskriva situationen i de trafikmiljöer och kommunikationer där otrygghet uppstår, och inriktar oss därför på andra trafikslag än bilen. Åtgärder för fotgängare, cyklister och kollektivtrafik bedöms som viktigare ur ett trygghetsperspektiv.

Ett tryggt trafikrum

Förflyttningar och de olika transportsättens samspel med varandra är något som i allra högsta grad bidrar till en levande stadsmiljö. Vad vore en stad eller en tätort utan människor som promenerar, cyklar och åker buss, tåg eller bil? Svårigheten är att få allt att fungera som en helhet och att alla människor kan känna att det är möjligt att förflytta sig på ett tillfredsställande sätt.

Många människor upplever förflyttningar som otrygga av olika anledningar. Att otrygghet begränsar människors möjligheter att röra sig fritt är ett problem som gör att tillgängligheten i stads- och tätortsmiljön kraftigt begränsas. Kvinnor känner sig oftare mer otrygga i samband med förflyttningar i staden än vad män gör. Detta gäller i synnerhet på kvällar och nätter. Därför är det viktigt att planera för ökad trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv när det handlar om transporter. Detta oavsett om resan görs till fots, med cykel eller om den sker med kollektivtrafik. Utformas trafikrummet så att det upplevs som tryggt av de mest utsatta eller mest otrygga trafikanterna gynnas sannolikt alla trafikanter.

Mål

Transportpolitikens mål är att säkerställa en samhällsekonomiskt effektiv och långsiktigt hållbar transportförsörjning för medborgarna och näringslivet i hela landet.

Under det övergripande målet finns ett funktionsmål och ett hänsynsmål:

Funktionsmål

Transportsystemets utformning, funktion och användning ska medverka till att ge alla en grundläggande tillgänglighet med god kvalitet och användbarhet samt bidra till utvecklingskraft i hela landet. Transportsystemet ska vara jämställt, det vill säga likvärdigt svara mot kvinnors respektive mäns transportbehov.

Hänsynsmål

Transportsystemets utformning, funktion och användning ska anpassas till att ingen ska dödas eller skadas allvarligt. Det ska också bidra till att miljö kvalitetsmålen uppnås och att ökad hälsa uppnås.

De transportpolitiska målen antogs av riksdagen våren 2009. Trafikverket redovisade i december 2009 förslag till preciseringar av de transportpolitiska målen. Trafikverket har arbetat vidare med att konkretisera de transportpolitiska målen under 2010.

Du hittar de transportpolitiska målen på regeringens webbplats (Regeringen, 2010b).

Trygghet kontra trafiksäkerhet

Med säker trafik menas vanligen att ingen människa ska dödas eller skadas allvarligt till följd av trafikolyckor inom vägtransportssystemet. Transportsystemets utformning och funktion ska anpassas till de krav som följer av detta. Att öka säkerheten i trafiken är en sak men det är viktigt att skilja denna sorts insatser från åtgärder för ökad trygghet för kvinnor och män. Att känna sig säker som trafikant är inte alltid samma sak som att känna sig trygg. Otrygghet i detta sammanhang innebär inte bara oro för att bli påkörd av en bil eller för att vistas i en stökig trafikmiljö. Det handlar också om oro för att utsättas för fysiskt eller psykiskt våld.

Otrygghet kan leda till större risktagande

För många kvinnor kopplas säkerhet i trafikrummet ofta ihop med tryggheten, att inte behöva vara orolig att utsättas för hot och våld (Andersson, 2005). Det behöver dock uppmärksammas att åtgärder för att öka trafiksäkerheten ibland leder till att otrygga platser skapas.

En gångtunnel som byggs för att undvika olyckor mellan oskyddade trafikanter och motorfordon kan lätt upplevas som otrygg att färdas genom, framför allt på kvällar och nätter. Konsekvensen kan bli att tunneln inte används. Otrygghet i gångtunnlar och i andra trafiklösningar kan leda till att tunneln undviks och att valet i stället faller på att ta den större risken att korsa vägen. Strategier som kvinnor använder sig av går ofta emot vad som uppfattas som trafiksäkert, men ökar i stället kvinnors upplevelse av trygghet i trafikrummet. Det kan handla om att cykla med släckt lyse, cykla eller gå längs trafikerade vägar i stället för på den separata gång- och cykelbanan eller att parkera på gatan i stället för i parkeringsgaraget (Andersson, 2001).

Det allra bästa är om vi kan undvika att bygga gång- och cykeltunnlar och hitta andra lösningar. På vissa platser har det lösts genom att bygga en gång- och cykelbro i stället. Men det kan också medföra problem, dels känner sig många människor utsatta på en bro, dels kan det skapa problem för personer med nedsatt rörlighet. Det kan i vissa fall vara svårt att hitta mer trafiksäkra alternativ än gångtunnlar då är det angeläget att söka nya lösningar på hur tunnlar kan utformas. Ett flertal av de gångtunnlar som finns i dag behöver ses över i sin utformning. Samhällsplaneringen står inför en angelägen uppgift när det gäller att planera för både tillgängliga, säkra och trygga stads- och tätortsmiljöer ur ett jämställdhetsperspektiv.

Några saker att tänka på vid utformning av gång- och cykeltunnlar:

- gör tunneln så kort och så bred som möjligt
- släpp in dagsljus om det är möjligt
- mjuka linjer, inga skymda vrår
- god överblick
- ljussätt inte för starkt och bländande och inte enbart i tunneln, utan även runt i kring den
- det ska vara tydligt vart tunneln leder
- undvik skymmande buskar eller murar precis vid tunneln
- välj material som står emot skadegörelse och klotter.

Förändring av trafiken

Staden är mycket mer än en arbetsplats och handelsplats. Den är också en mötesplats för människor och en miljö att vistas i. Bilismens långvariga dominans i stadsmiljön har skapat en trafikmiljö som det krävs stora insatser för att förändra.

Fokus på den oskyddade trafikanten

Gångtunnlar, avskilda cykelstråk och tomma parkeringsplatser är några exempel på platser som ofta förknippas med otrygghet. Fysiska åtgärder kan bidra till att dessa miljöer upplevs som tryggare om större fokus sätts på gående och cyklister och deras möjlighet att röra sig mellan olika målpunkter oavsett tid på dygnet (Boverket, 2004).

När gatorna anpassas till de gåendes villkor leder det ofta till att antalet personer som rör sig där ökar, rörelsemönstret blir rörligare och mer flanerande. Ofta upplevs stadsrum med mycket människor och med en blandad befolkning som trygga. Det finns däremot en gräns där för många människor leder till trängsel, något som kan uppfattas som otryggt. Detta blir särskilt problematiskt för människor med funktionsnedsättning då de får problem att ta sig fram obehindrat.

Blandstaden underlättar resandet

Den funktionsuppdelade staden skapar problem vid förflyttningar. Exempelvis kan det bli tidskrävande och komplicerat att kombinera flera olika ärenden. Det är känt att kvinnor och män ofta har olika resmönster, där kvinnor oftare utför kombinationsresor, och att blandstaden på många sätt underlättar kvinnors sätt att resa.

Kortare restid, bättre tillgänglighet och färre byten är viktiga aspekter i en hållbar stads- och tätortsmiljö, inte minst ur ett trygghetsperspektiv. Om kvinnor och män slipper stå och vänta på hållplatser som upplevs otrygga eller gå långt för att komma hem så skulle stadsmiljön bli mer tillgänglig. En trend som försvårar situationen är etableringen av externa handelsområden. Återigen gynnas resmönster som är vanligare bland män samtidigt som de grupper som har begränsad tillgång till bil missgynnas (Vägverket, 2009).

Lästips

Stadsplanera – istället för att trafikplanera och bebyggelseplanera, Boverket (2002)

Trafik för en attraktiv stad (TRAST): underlag, Sveriges kommuner och landsting (2007)

Vägar och gators utformning, Vägverket (2004)

Trygghet från dörr till dörr

Att resa kollektivt, gå och cykla är vanliga transportsätt. I jämförelse med bilresor så uppstår då oftare situationer där dessa transportsätt förknippas med otrygghet. För de kvinnor och män som är beroende av att kunna gå, cykla eller resa kollektivt är otrygghet något som försvårar det vardagliga livet. Ur ett trygghetsperspektiv är det viktigt att beakta hela resan perspektivet i planeringen. Det innebär resan i sin helhet, alltså, från dörr till dörr. Det vill säga att alla resans moment, så som gång- och cykelnät, fordon, stationer, hållplatser, informationssystem, service, parkeringar och byten ska upplevas som trygga av både kvinnor och män.

Riksdagen beslutade år 2000 att Sverige ska vara ett samhälle tillgängligt för alla år 2010. Målsättningen innebär att alla med funktionsnedsättning ska få ökade möjligheter till delaktighet och bättre förutsättningar

Foto: Arash Atti/Bildarkivet.se

att verka i samhället. I det transportpolitiska funktionsmålet finns tillgänglighet med som en viktig målsättning (Prop. 2008/09:93).

Tillgängligt ur många perspektiv

Kvinnor och män ska ha möjlighet att röra sig i staden eller tätorten och ingen ska behöva uppleva otrygghet som gör att det inte blir möjligt att färdas fritt mellan olika målpunkter i staden. För äldre människor och personer med funktionsnedsättning kan höga trottoarkanter eller ojämna gångvägar innebära problem som inte bekymrar andra. Barn upplever också sin omgivning annorlunda än vuxna. För dem kan en häck, som för en vuxen inte uppfattas som något problem innebära en stor säkerhetsrisk.

För personer med funktionsnedsättning kan osäkerheten om det går att klara en resa utan att stöta på problem med framkomlighet leda till starka otrygghetskänslor. Det som för någon utan funktionsnedsättning inte upplevs som ett hinder kan för en person med funktionsnedsättning vara skillnaden mellan att utföra resan eller inte. För kvinnor med funktionsnedsättning kan omgivningar som generellt upplevs som otrygga kännas som än mer otrygga just för att deras möjligheter att fly eller välja alternativa vägar är kraftigt begränsade.

Det krävs en stor förståelse och kunskap hos den som planerar den offentliga miljön för att den ska bli tillgänglig och trygg för alla. Ofta krävs det särskilda insatser för att kvinnors upplevda otrygghet inte ska hindra dem från att färdas till fots, med cykel eller att resa kollektivt (Andersson, 2005). Studier visar också att kvinnor med funktionshinder oftare och mer medvetet än andra kvinnor planerar sina förflyttningar och använder strategier för att känna sig tryggare i det offentliga rummet (Handu, 2007).

Resa kollektivt

Känslan av trygghet är viktig för att det kollektiva resandet ska vara tillgängligt för alla. Det är vanligare att kvinnor uppger att de avstått från att resa kollektivt på grund av upplevd otrygghet än att män gör det. Även äldre kvinnor och män upplever otrygghet i samband med kollektivt resande oftare än andra grupper. De som är ovana vid att resa med kollektivtrafik känner sig oftare otrygga. Att ofta resa kollektivt skulle i så fall minska otrygghetskänslan (SOU 2003:67).

Att känna sig trygg och säker i sin resa med kollektivtrafik omfattar inte bara själva resan på bussen eller tåget. Det handlar lika mycket om förflyttningen till och från hållplatsen och väntan vid hållplatsen.

Foto: COLOURBOX.se

Kvinnor och män använder kollektivtrafiken olika
Kvinnor och män utnyttjar den lokala kollektivtrafiken på olika sätt. Kvinnorna står för en större andel av resorna än männen, och de reser fler och kortare sträckor än män. Skillnaden är inte lika stor i den regionala kollektivtrafiken. Män reser längre och kan därmed få tillgång till en större del av regionens arbetsplatsutbud. Kvinnor använder dubbelt så stor del av sin inkomst som män på utgifter för kollektivtrafik (SOU 2003:67).

Trots att det är kvinnor som i större utsträckning än män använder kollektivtrafiken så är kollektivtrafiken utformad efter de resmönster som är vanligare bland män. Män reser oftare än kvinnor på fasta tider, från en punkt till en annan utan avbrott. Kvinnor å andra sidan måste ofta resa på oregelbundna tider och gör oftare stopp på vägen för att uträtta ärenden. Kollektivtrafiken är ofta planerad så att turtätheten är som störst i anslutning till arbetsdagens början och slut. Detta visar att det är främst utifrån mäns behov som planeringen av kollektivtrafiken styrs, detta trots att män i större utsträckning än kvinnor reser med bil (Vägverket, 2009).

En tryggare kollektivtrafik kan handla om att:

- bussen kommer enligt tidtabell
- turtätheten är hög
- byten fungerar som de ska
- slippa långa väntetider på ödsliga hållplatser
- informationen är tydlig
- det finns andra människor i omgivningen
- slippa trängsel på resan
- omgivningarna är hela och rena
- det går att ta sig till och från hållplatsen eller stationen utan att känna sig otrygg
- det finns ett taxesystem som underlättar kombinationsresor.

En kollektivtrafik som upplevs som trygg, säker, pålitlig och trivsamt och som dessutom är tillgänglig är en viktig förutsättning för att det kollektiva resandet ska kunna konkurrera med bilen. Om fler har möjlighet att resa kollektivt får det effekten att antalet bilar i våra städer och tätorter minskar samt att fler människor rör sig i den offentliga miljön. Det i sin tur får positiva effekter på den upplevda tryggheten i stort.

Oskyddad i trafiken

Gående och cyklister utgör ett stort inslag i staden och tätorten. Att färdas till fots eller med cykel kan vara okomplicerade sätt att förflytta sig mellan olika platser. Men cyklister och fotgängare är också trafikanter som ofta utsätts för trafikfara och som ofta känner sig otrygga i trafikmiljön. Att vara orolig för att färdas till fots eller med cykel i trafiken på grund av risken att utsättas för våld eller hot om våld är något som kraftigt begränsar möjligheten att använda staden.

Genom att i planeringen involvera de kvinnor och män som rör sig till fots och cyklar kan du som planerare få en god uppfattning om vilka platser som upplevs särskilt otrygga. På så sätt går det att identifiera var det finns störst behov att med fysiska åtgärder förändra platser för att de ska upplevas som tryggare. För att undersöka detta är det bra att fokusera på grupper som ofta upplever otrygghet och sedan utgå från deras synpunkter. Detta leder med stor sannolikhet till tryggare miljöer för alla.

De som går och de som cyklar färdas ofta sida vid sida i samma omgivningar och de kan därför ha liknande upplevelser av otrygghet, men det kan ändå vara värt att undersöka om det finns skillnader. Det handlar trots allt om två olika sätt att röra sig på, vilket leder till att de sannolikt har olika behov.

Lästips

Rädslans rum: trygghetens rum: ett forskningsprojekt om kvinnors vistelse i trafikrummet, Andersson, Birgitta (2001)

Tryggare stad – kan man förändra rädslans platser?, Listerborn, Carina (2000)

Foto: COLOURBOX.se

Att färdas med cykel

Ofta upplevs det som tryggare att cykla än att gå. Med cykeln har du möjlighet att färdas snabbare, vilket innebär att det är lättare att undkomma en potentiellt hotfull situation, men du är ändå oskyddad som cyklist.

När cykeltrafiken ska samsas med biltrafiken i våra städer och tätorter så hamnar cyklisten ofta i osäkra situationer. Lösningen är ofta att cykelvägar separeras från bilvägen så att de som cyklar och de som kör bil inte ska behöva mötas. Om denna trafikseparering görs på ett felaktigt sätt kan det resultera i cykelvägar som uppfattas otrygga eftersom de är dåligt upplysta, ödsliga och isolerade. Otryggheten för dem som cyklar beror då i stället på risken att utsättas för våld eller hot om våld. Oron grundar sig också på att ingen ser dig

Foto: Arash Atti/Bildarkivet.se

när du cyklar genom en mörk park eller genom en lång cykeltunnel (Boverket, 2002).

För kvinnor och män som cyklar kan det i vissa lägen upplevas tryggare om cykelvägen sträcker sig längs det vanliga gatunätet. Även bilisterna kan se dig vilket ökar tryggheten. Då blir mängden bilar på gatan och hur de båda trafikslagen påverkar varandra avgörande ur säkerhetssynpunkt.

Tryggare cykelresor handlar om att:

- cykelnätet är sammanhängande och lättöverskådligt
- skyltning och information är lätt att förstå
- förbindelserna är gena och att det finns valmöjligheter
- cykelvägen inte är ödlig och övergiven
- cykelvägen har en bra beläggning
- ljussättningen fungerar och håller en hög kvalitet
- cykelvägen används under stora delar av dygnet
- det finns alternativa vägar när det är mörkt.

För att kvinnor och män ska cykla är det inte bara själva cykelvägen som ska vara trygg och attraktiv. Det är också viktigt hur cykelparkeringen upplevs. Stöldrisk och vandalisering, alltså ovissheten om ifall cykeln står kvar i det skick den lämnades är något som kan skapa otrygghet. Ofta är cykelparkeringar placerade på lite avsidiga platser, kanske med dålig ljussättning, vilket gör att många undviker att placera sin cykel där.

Lästips

Gör plats för cykeln – vägledning och inspiration för planering av cykelparkering vid stationer och resecentra, Boverket (2010)

Att färdas till fots

Den vanligaste förflyttningen som görs är den till fots. Att gå är också det transportsätt som av många upplevs som allra mest otryggt. Den som går färdas långsamt vilket gör att det blir svårare att undkomma en hotfull situation. Att det är de som färdas till fots som känner sig mest otrygga får stora konsekvenser eftersom majoriteten av alla resor görs just till fots. Även om huvuddelen av resan inte genomförs till fots så börjar och slutar varje resa till fots (Vägverket, 2009).

Otrygghet kan uppstå i mötet med andra

Att röra sig till fots innebär att du ställs inför många möten med andra människor. Att möta en eller flera okända män på gatan kan av många kvinnor upplevas som otryggt. Män upplever aldrig eller sällan denna sortens otrygghetskänsla i mötet med en kvinna. I grund och botten beror detta på allmänna uppfattningar som säger att kvinnor är svaga, utsatta och hjälplösa. I dessa uppfattningar ingår också att kvinnan riskerar att utsättas för våld eller hot om våld i det offentliga rummet samt att alla män är potentiellt farliga för kvinnan (Andersson 2005; Listerborn, 2000).

Kvinnor som går utarbetar ofta strategier för att inte hamna i farliga situationer. Att byta sida av gatan i mötet med en okänd man är ett vanligt tillvägagångssätt. Trots bilden av mannen som ett hot så är det väldigt få män som verkligen är potentiella hot. Detta kan leda till att en man som märker att en kvinna blir rädd när de möts upplever en känsla av att vara utpekad som potentiell våldtäktsman. Detta trots att mannen absolut inte har några onda avsikter. De uppfattningar som finns om hur kvinnor och män ska bete sig gör att hela frågan blir komplicerad för alla parter (Andersson 2005).

Tänk på att en gångväg som upplevs trygg i dagsljus kan upplevas otrygg under dygnets mörka timmar. Se till att det finns alternativa vägar, i ljus och i mörker. Se också till att gångstråk mellan viktiga målpunkter ligger i anslutning till bebyggelse, där det finns bostadsfönster eller befolkade verksamheter samt att ljussättningen både längs med och omkring stråket är god.

Skötsel och underhåll

Oavsett vilket transportsätt som används så finns det faktorer som gör resan mer eller mindre behaglig, trygg och säker. Skötsel och underhåll spelar ofta en viktig roll för hur kvinnor och män upplever sin omgivning. Ur ren trafiksäkerhetssynpunkt är skötsel och underhåll givetvis viktigt för att resan ska kunna genomföras på ett säkert sätt. Men även ur ett trygghetsperspektiv spelar det stor roll om gångstigen har fungerande belysning, om tunneln är fri från klotter, om hållplatsens glasrutor är hela och om bussens säten är hela och rena.

En cykelväg med gropar, ogenomtänkta farthinder och gammalt grus utgör en risk och kan innebära en osäkerhet inte bara ur ett trygghetsperspektiv utan också ur ett säkerhetsperspektiv. Möjligheten att färdas till fots eller cykel vid alla tider på året kan förbättras, genom att vid snöröjning och underhåll av stadens gator prioritera gångstråk och cykelvägar. Stora hål i marken som inte åtgärdas är inte bara en direkt fara för dem som går och cyklar, det stärker också känslan av att platsen inte är betydelsefull och att ingen ansvarar för den.

Prioritering är viktigt

Ofta ligger politiska beslut till grund för vad som prioriteras när det gäller skötsel och underhåll av trafikmiljön. Att hålla en hög standard på gångvägar och cykelvägar och att klottersanera exempelvis en tunnel kostar pengar, vilket kan leda till att denna sorts åtgärder nedprioriteras. Det är viktigt att omgivningarna hålls välskötta kring gångvägar, cykelvägar, hållplatser och andra offentliga miljöer där människor färdas.

Det är på många sätt viktigt att arbeta för att öka antalet gående, cyklister och kollektivtrafikresenärer. Ett effektivt sätt att göra detta är att göra trafikmiljön attraktiv och trygg. Genom att avsätta medel för detta ändamål och genom att utreda vad som ligger bakom skadegörelse, nedskräpning och klotter kan det gå att förändra resvanor.

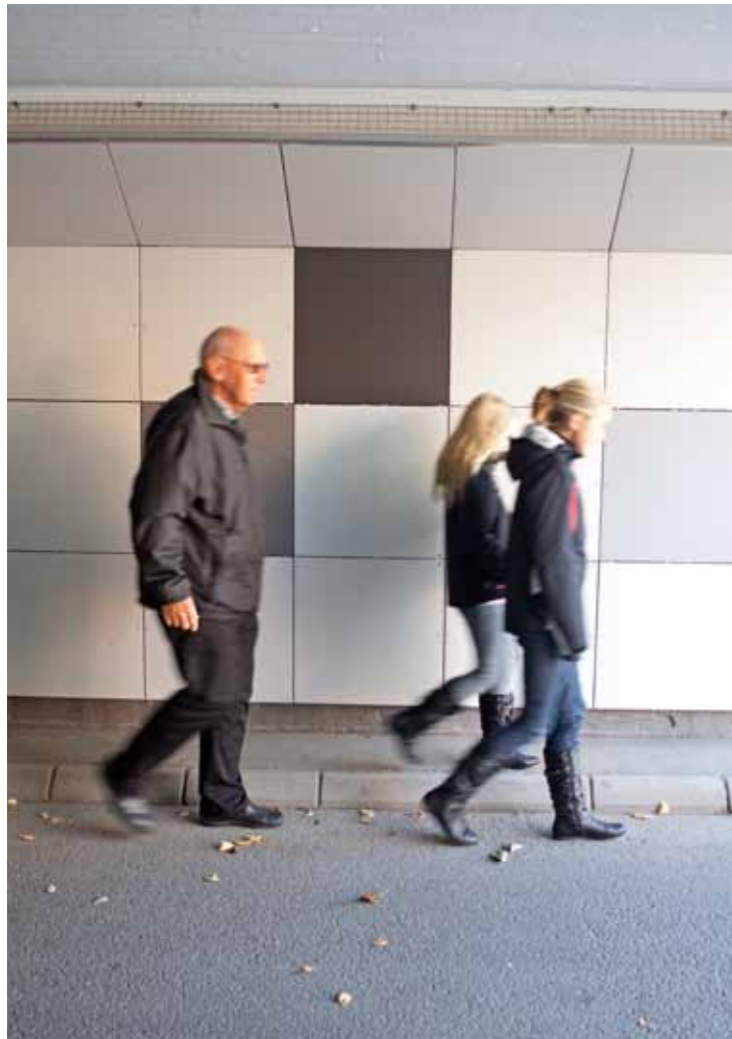

Foto: Lars Forsstedt

Gång- och cykeltunnel i Majorna, Göteborg

Var:

Tunnel i stadsdelen Majorna i Göteborg

Ansvarig:

Göteborgs Stad

Vad har gjorts:

gallring av växtlighet, schaktning av slänt, ljussättning och upprustning av tunnelns insida

INTERVJU MED MATTIAS ANDERSSON, projektledare på trafikkontoret, Göteborgs Stad

I Majorna syns ljuset i tunneln

Att cykla eller gå genom en längre tunnel kan upplevas som mycket otryggt. Om tunneln dessutom är insynsskyddad och har dålig ljussättning, väljer många en annan väg. Det behöver gående och cyklister inte längre göra i Majorna i Göteborg.

Varje år genomför Göteborgs Stad trygghetsvandringar med personer från kommunen, fältarbetare och invånare. Vid en av dessa uppmärksammades cykeltunneln under Europaväg 45 i stadsdelen Majorna. Den upplevdes av hela gruppen som väldigt otrygg med dålig belysning, vildvuxna buskage och dolda synfält.

Kommunen bestämde sig för att åtgärda problemen i och omkring tunneln. Första steget blev att ta fram en åtgärdsplan och här involverades landskapsarkitekt, ljusdesigner och även de som arbetar med drift och underhåll i kommunen.

– Vi tycker att det är viktigt att inte bara se hur vi kan förbättra tryggheten på en plats, det måste också vara enkelt att underhålla de förändringar vi gör, säger Mattias Andersson, projektledare på trafikkontoret, Göteborgs Stad. Därför är drift och underhåll alltid en del i planeringen.

Buskage och träd rensades bort

Tunneln omgärdades av buskar och träd som aldrig ingått i någon kommunal plantering, de hade helt enkelt spridits dit och sen tillåtits växa. För att få bort skuggor och utöka synfältet togs all denna växtlighet bort. Bakom ett av buskagen fanns också en fin bergvägg som nu kom fram. På ena sidan dolde en slänt insynen i tunneln och gående och cyklister såg inte mynningen förrän de rundade slänten. Deltagarna i trygghetsvand-

ringen upplevde det som hotfullt att inte se vad som väntade runt hörnet och därför schaktades delar av slänten bort.

De gamla lamporna i tunneln var glest placerade och ersattes av mer heltäckande ljussättning. Utanför tunneln har den befintliga gatu- och cykelvägsbelysningen redan bytts ut, som en del av kommunens projekt Trygg och vacker stad. Nu kompletterades detta med nya ljuskällor som även lyser upp omgivningen. Bland annat riktades en stark strålkastare mot den angränsande bergsknallen. Insatserna gör det upplysta området betydligt större och ökar därför tryggheten.

Förbättringar i hela Göteborg

Tunnelns inre väggar har ofta varit täckta av klotter och kommunen satte därför upp särskilda plattor på väggarna. Förutom att de är mycket enklare att sanera mot klotter, ger de också ett mjukare intryck än den gamla gråa betongen.

Resultatet av projektet kommer att utvärderas under en ny trygghetsvandring. Men redan nu har personer som passerar tunneln lämnat positiva kommentarer.

– Det är roligt att delta i ett projekt av den här typen, när man verkligen ser förvandlingen av en plats. Om jag ska ge två råd till andra som funderar på liknande åtgärder är det att de verkligen ska tänka på belysningen, det är först i mörker som platser upplevs som otrygga. Och det andra är att det ska vara lätt att underhålla det som gjorts. Lyckas de med det, då kommer projektet att bli en framgång, säger Mattias Andersson.

Tunneln i Majorna har fått mer omfattande ljussättning än liknande platser och lärdomarna härifrån kommer med all säkerhet att medföra ytterligare förbättringar i hela Göteborg.

Foto: Lars Forsstedt

Var:

Stadsdelarna Funkabo, Norrliden och Smedby i Kalmar

Ansvarig:

Kalmar kommun

Vad har gjorts:

ett försök där resenärer på sena kvällar och nätter kan begära att stadsbussen stannar mellan de ordinarie hållplatserna

NattStopp i Kalmar

INTERVJU MED LARS BERGSTRÖM, kollektivtrafikansvarig på Kalmar kommun

I Kalmar väljer du själv var bussen stannar

Många upplever det som otryggt att åka buss på kvällar och nätter. Oftast är det inte själva bussturen som är problemet, utan att ta sig mellan hållplatsen och hemmet. Därför startade Kalmar kommun det mycket framgångsrika projektet NattStopp.

På uppdrag av Kalmar kommun genomför polisen en årlig medborgarundersökning som visar hur trygga människor i olika stadsdelar är. I stadsdelarna Funkabo och Norrliden såg kommunen i 2005 års undersökning att 34 respektive 37 procent kände sig otrygga när de vistades ensam utomhus på kvällarna. Vidare uppgav 8–10 procent att de avstått från att åka tåg eller buss på kvällstid. Trygghetsvandringar i områdena har visat att särskilt kvinnor upplever busshållplatser och promenaden till och från dessa platser som otrygg. Bland de personer som inte hade tillgång till bil avstod därför många från resan.

I Toronto i Kanada hade de tidigare samma problem och införde därför något som kallas Request Stop. Det handlar om att resenärer kan begära att bussen stannar mellan de ordinarie hållplatserna. Människor kan på så vis bli avsläppta närmare hemmet och slippa den otrygga promenaden från hållplatsen.

Kalmar kommun beslöt sig för att under ett år prova konceptet i tre stadsdelar: Funkabo, Norrliden och Smedby. Försöket döptes till NattStopp och deltagare i projektgruppen blev Kalmar kommun, Kalmar Läns Trafik, Swebus och Rådet för tryggare Kalmar.

– NattStopp fungerar så att resenären anmäler var han eller hon vill gå av, senast vid hållplatsen innan stoppet, berättar Lars Bergström, kollektivtrafikansvarig på

Kalmar kommun. När chauffören sedan stannar bussen går resenären av längst fram i bussen, medan de bakre dörrarna hålls stängda.

Det handlar om att underlätta för människor

I början lyftes vissa farhågor att det skulle bli svårt att hålla tidtabellen, att det fanns risk för trafikproblem när bussen stannade "mitt i vägen" och att det kunde bli problem om fler ville gå av vid samma plats. När NattStopp pågått en tid visade det sig dock att inget av detta skett, allting fungerade precis så bra som projektgruppen hoppats.

– Chaufförerna är mycket positiva till NattStopp. De har insett att de inte bara transporterar människor mellan två platser, de utför faktiskt en viktig funktion i samhället. De hjälper människor att känna sig trygga. Och mår resenären bra får chaufförerna positiv feedback, vilket i sin tur gör deras jobb ännu roligare, säger Lars Bergström.

NattStopp införs på alla stadsbussar

Försöket med NattStopp pågick i ett år och nådde markanta resultat. Andelen människor som avstått från bussresor minskade med över 40 procent i de tre stadsdelarna. Det lyckade resultatet har gjort att NattStopp nu införs på all stadsbusstrafik i Kalmar.

En undersökning bland resenärerna visar att många kände till NattStopp. Men det var bara sex procent som använde tjänsten.

– När vi frågade varför svarade de flesta att när de väl åkte buss tyckte de inte att det var så läskigt. Det är alltså mestadels en upplevd otrygghet hos dem som inte åker buss. För att locka nya resenärer kommer vi därför att jobba ännu hårdare med information om kollektivtrafiken och NattStopp i framtiden, säger Lars Bergström.

”Det är egentligen ganska enkelt. På en upplyst plats ser jag allt omkring mig, alla människor i närheten och kan snabbt se vart jag ska. Rätt ljus gör mig trygg.”

Ljussättnings betydelse för trygghet

Ljussättning kommer ofta på tal när det handlar om trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv. Vi inleder kapitlet med en kort diskussion om ljus och hur det påverkar oss som människor och går sedan vidare till hur det går att gestalta omgivningen med hjälp av ljus. Vi tar också upp ljusets plats i planeringen och hur viktigt det är att planera för dygnets mörka timmar. Kapitlets avslutning fokuserar på valet av ljuskällor och om utveckling inom ljus teknik.

Under dygnets mörka timmar

Många kvinnor och män i vårt samhälle använder staden efter mörkrets inbrott för att arbeta och uträtta viktiga ärenden. Det elektriska ljuset skapar möjligheter att dygnet runt utöva aktiviteter som annars skulle vara begränsade till den ljusa delen av dygnet. Men många känner sig otrygga och hindras från att ta del av viktiga aktiviteter när det har blivit mörkt, på våra breddgrader kanske redan på vintereftermiddagen. Kön, ålder, etnisk bakgrund och sexuell läggning är några faktorer som har betydelse för upplevelsen av trygghet i den offentliga miljön. Ljussättning påverkar i stor utsträckning om en plats upplevs som trygg eller otrygg.

Det är en helt naturlig reaktion att bli mer på sin vakt när mörkret faller. Möjligheten till kontroll försämras när det blir svårare att se omgivningen. Kvinnor kan känna starkare obehag och känna sig mer utlämnade än män när det inte går att urskilja om någon försöker gömma sig i mörkret (Andersson, 2005).

Att bara ljussätta en plats löser sällan problemet med upplevd otrygghet. Det är viktigt att göra det rätt. Att bara lägga till mer elektriskt ljus kan i stället orsaka starka kontraster som bländar och försämrar vår möjlighet att se. Det kan också signalera fara och göra att känslan av att vara exponerad ökar. Det är till exempel inte ovanligt att en gångväg eller gångtunnel är väl upplyst medan omgivningen är mörk. Det starka ljuset på vägen eller i tunneln lyser upp den gående som syns väl men det försämrar samtidigt den gåendes möjlighet till mörkerseende så att omgivningen eller tunnelmynningen upplevs som mörkare än den egentligen är.

Att förändra platser som upplevs otrygga kan vara svårt och det är tveksamt om det går att enbart med ljusets hjälp skapa trygga platser. Däremot kan en god ljussättning tillsammans med god gestaltning i övrigt bidra till ökad trygghet och trafiksäkerhet, och till att höja en plats upplevelsevärden.

Foto: Johan Ödman Photography

På Biblioteksgatan i Stockholm är ljussättningen väl avbländad och färgåtergivande, vilket gör att det är lätt att se vem du möter. Orientering underlättas av att även fasader är ljusa.

Ljussättning påverkar den upplevda tryggheten

Mer ljus är ofta den åtgärd som används för att skapa ökad säkerhet och detta görs ofta i sin tur med avsikten att skapa ökad trygghet. Men medan säkerhet är något som kan skapas genom till exempel fysiska åtgärder som ökad belysning, är trygghet mer subjektivt och upplevs olika av olika individer. För tryggheten är det viktigare med andra människor än att ljusmängden är stor. Befolkade platser upplevs som mer trygga än platser som är öde. Kan det av det skälet till och med vara lämpligare att avstå från att ljussätta öde platser som inte används när det är mörkt? Den mörka platsen skulle på så sätt kunna signalera att den bör undvikas medan en ljussatt plats kan inbjuda till möten och aktiviteter.

Ljus sänder signaler

Ljussättning är ett viktigt och användbart verktyg för att signalera hur en plats är tänkt att användas. Ljussättning i den offentliga miljön skapar trygghet och attraktivitet när den tillgodoser människans behov. Därför måste ljusplaneringen utgå från det planerade eller faktiska behovet som de kvinnor och män som befinner sig på en plats. Möjligheten till överblick och att enkelt kunna orientera sig är fundamental för upplevelsen av trygghet, men har också stor betydelse för säkerheten.

Ett exempel på när ljussättning anpassad till användaren skapar både trygghet och säkerhet är när den förmedlar vilket trafikslag som är prioriterat vid en gata. I en stads- och tätortsmiljö blandas hela tiden olika trafikslag som vart och ett ställer olika krav på hur omgivningen ljussätts. Genom att tydligt visa vilket trafikslag som är prioriterat i en viss situation och att ljussätta omgivningen enligt denna grups behov går det att öka tryggheten och säkerheten på platsen. För att göra detta krävs kunskap om ljussättningens möjligheter att skapa ordning i stadsrummet. I miljöer

där människor framför allt rör sig till fots är det sällan lämpligt att ljussätta på samma sätt som för bilistens behov (Alingsås kommun, 2004).

Ljussätt för en mänsklig skala

Det är ofta kvinnor som färdas till fots som upplever störst otrygghet. Den som går färdas långsamt, vilket ställer högre krav på omgivningen för att den ska uppfattas som trygg. En lägre skala och en större detaljrikedom uppfattas vanligtvis som mer attraktivt än det motsatta. (Gehl, Johansen Kaeyer & Reigstad, 2004). En slutsats är att det ställs höga krav på detaljutformning av ljussättningen där människor går och cyklar, den ska anpassas efter omgivningen och ljuset ska ha hög kvalitet. Ljuset ska inte blända, inte vara för starkt men inte heller för svagt. För att skapa offentliga miljöer som kvinnor uppfattar som tryggare och mer attraktiva att vistas i, även när det är mörkt, krävs kunskap om både ljusets egenskaper och kvinnors sätt att röra sig i staden.

En högt placerad armatur lyser upp en stor yta men kan upplevas ödslig. Genom att låta ljuset reflektera genom träden kan rummet upplevas ombonat och tryggt.

Foto: Tomas Magnusson, Smålandsbilder

Ljus är ett komplicerat medium

För att kunna gestalta en stadsmiljö med ljus ur ett trygghetsperspektiv är det värdefullt att känna till något om vad ljus är och hur ljus påverkar människan. Ljus är en strålning som i sig är osynlig, och vi blir medvetna om ljuset först när det reflekteras från en yta. Vi läser av vår omgivning med hjälp av kontraster och skuggor.

Eftersom ögat anpassar sig till den ljusaste ytan kan stora skillnader mellan den ljusaste punkten och omgivningen försämra möjligheten att se. Stora kontraster mellan ljus och mörkt kan göra att vi bländas eller tappar orienteringsförmågan. Vid stark bländning kan det ta lång tid innan ögat anpassar sig och vi återfår vårt normala seende. Det kan ta upp till en timme för ögat att helt anpassa sig till mörkerseende. Starka ljuskällor i mörker kan på så sätt skapa svårigheter att orientera sig, vilket uppfattas som otryggt.

Effekter av dagsljus och elektriskt ljus

Hur viktigt dagsljuset egentligen är för välbefinnandet blir allt mer uppenbart. Det elektriska ljuset är också viktigt och vi är beroende även av detta i dagens samhälle, dock olika mycket beroende på när på dygnet det blir mörkt. Elektriskt ljus har också en negativ inverkan på oss och vår omgivning eftersom mörker är en lika viktig förutsättning för levande varelser som ljus.

Avsaknad av mörker kan påverka människans biologiska funktioner och rubba kroppens naturliga rytm. Den stora mängden elektroniskt ljus får också konsekvenser för fåglar, insekter och nattaktiva däggdjur. Dessutom faller en stor del av det elektriska ljuset på helt andra platser än där det behövs eller önskas, exempelvis ut i rymden.

Den yta på jorden som är upplyst på natten växer och möjligheten att uppleva natthimlen minskar i stora delar av bland annat Europa och USA. Att den astrologiska forskningen störs av den allt mer upplysta natthimlen har länge varit känt. Problemet med för mycket eller felriktat ljus är också en fråga om energianvändning. Miljöstyrningsrådet anger att över 80 procent av en ljusanläggnings totala miljöbelastning orsakas av dess elanvändning (Miljöstyrningsrådet, 2009).

Lästips

Belysning och hälsa: en kunskapsöversikt med fokus på ljusets modulation, spektralfördelning och dess kronobiologiska betydelse, Sandström, Monica (red.) (2002)

Seende och ljusstrålning: baskompendium 2000 belysningslära, Liljefors, Anders (2000)

Gestalta med ljus för ökad trygghet

En plats som upplevs som otrygg att vistas på kan med en förändrad ljussättning upplevas som betydligt tryggare, vilket i sin tur kanske leder till att fler människor använder platsen efter mörkrets inbrott. Det gäller inte bara att ljussätta en plats så att den får mer ljus. Det är lika viktigt att ljussättningen skapar möjligheter till överblick av omgivningen, att ljuskällornas styrka anpassas efter situationen och att bländande ljus undviks. Vid exempelvis utformning av hållplatser, är det viktigt att inte bara tänka på själva hållplatsen utan att också beakta ljussättningen av miljön runt om och till knutpunkten.

Tryggheten ökar också om ljuset riktas rätt och återger omgivningens färger på ett bra sätt. Det är ofta effektivare att ljussätta delar av miljön runt ett gångstråk eller en gångtunnel och framhäva till exempel buskar och träd snarare än att bara höja ljusnivån generellt. Med ljusets hjälp går det att gestalta och modellera omgivningen och på så vis inte bara tillföra ökad känsla av trygghet för kvinnor och män, utan också bidra med estetiska värden.

Trygghetsskapande ljussättning:

- finns på rätt plats, är välvårdad och signalerar platsens karaktär och funktion
- gestaltar omgivningen i flera dimensioner, med skuggor och kontraster
- bländar inte och ger inte för skarpa reflexer
- skapar goda synförhållanden och bidrar till att det är behagligt att vistas på platsen
- ökar möjligheten att se nödvändiga detaljer och andra människors ansikten
- skapar orienteringsmöjligheter och överblickbarhet
- tillåter mörker på medvetet valda platser.

Ljus med olika syfte

Med hjälp av elektriskt ljus kan miljöer som är välbekanta i dagsljus förändras totalt när det är mörkt. Vissa detaljer kan döljas och andra framhävas på ett sätt som är omöjligt i dagsljus. Det ger möjlighet att skapa en viss atmosfär för att till exempel signalera händelser, ett pulserande affärsstråk eller en romantisk stig.

Platser där många vistas bör gestaltas så att omgivningen och andra människor kan avläsas så enkelt som möjligt. Detta är särskilt viktigt ur ett trygghetsperspektiv då det ofta upplevs som otryggt att inte kunna se ansiktet och ansiktsuttryck på någon du möter. För möjlighet till en god avläsning bör ljusets färgåtergivning vara god. Dessutom gör väl avbländade och balanserade ljusnivåer att skillnader finns, men att de inte är för stora mellan ljusa och mörka partier. För att ljussätta platser med relativt mörka omgivningar kan det vara tillräckligt att använda ljus med ett svagare sken så att inte mörkerseendet rubbas.

Foto: Per Pixel Petersson/Healthy graphics

Genom att välja ljusa material har en tidigare mörk och obehaglig plats förändrats så att den nu upplevs som ljusare och tryggare, både dag och natt.

Många faktorer påverkar hur ljuset upplevs

För att uppnå ett behagligt och tryggt helhetsintryck krävs det oftast fler åtgärder än förändrat ljus. Eftersom ljuset som syns är en reflektion av en yta, spelar det alltså stor roll vilka ytskikt och färger som tillåts vara reflektorer på exempelvis en fasad. Ibland kan en så enkel åtgärd som att byta ytskikt till en ljusare nyans vara tillräckligt för att få fullgott ljus i ett mörkt rum. I parker som upplevs otrygga kan det röra sig om att röja buskage eller att skapa mötesplatser. En trång gångtunnel kan förvandlas från otrygg till trygg genom att öppnas och gestaltas på ett trevligt sätt.

Det finns mycket att göra med ljus för att formge omgivningen. Människans känsliga sinnen och faktiskt ganska goda mörkerseende gör att även små kontraster lätt uppfattas. Det innebär att om man vill öka möjligheten till detaljseende på platser där omgivningen är relativt mörk räcker det att bara lägga till ett svagt ljus. En väl gestaltad ljusmiljö hjälper oss att tolka omgivningen och dess karaktär, exempelvis ett torgs rumslighet eller en gatas riktning, och vi kan ledas och orientera oss med dess hjälp. Denna effekt uppnås bäst om vertikala ytor, som fasader och träd, gestaltas med hjälp av ljussättning.

Ljussättning i planeringen

Innan ljuset elektrifierades placerades gaslampor och liknande på stolpar som en säkerhetsåtgärd. Riskerna att någon skulle skada sig på ljuskällans låga skulle på så sätt minimeras. Att ljussätta genom att placera en ljuskälla högt upp på en stolpe lever vidare även i dag och är den vanligaste formen av ljussättning trots att det inte alltid är den bästa metoden för att uppnå en trivsamt och funktionell ljusmiljö.

Samtidigt kommer en stor del av stadens ljus från fasader, butiksfasader och liknande. Ljussättning i olika marknadsföringssyften blir vanligare i takt med att den snabba utvecklingen av tekniken gör det möjligt och ekonomiskt rimligt. Det finns en stor risk att olika ljussättningar konkurrerar och att de tillsammans skapar förvirrande miljöer trots att varje del i sig egentligen är välplanerad. Det behöver därför talas mer om att skapa en god helhetsverkan och om att gestalta städer och tätorter med ljus. För att uppnå det ställs krav på samverkan och på att ljussättningen tas med tidigt i planeringen.

Planera för dag och natt

Planeringen av våra offentliga miljöer utgår oftast från dagsljus. Metoder som går ut på att planera för natten och för mörka vinterkvällar, är däremot inte lika utvecklade. Likaså är planering för ljus och dess integrering i den ordinarie stadsplaneringen med avsikt att skapa goda helhetslösningar ett relativt nytt område. Ljusintresset behöver beaktas på olika sätt i alla steg i den ordinarie planeringsprocessen och metoderna för att analysera dagsljussituationen bör anpassas för att kunna användas även för analys av natten. Därför behöver planeringsmetoderna utvecklas. Likaså behövs mer kunskap för att kunna mäta och värdera ljussatta miljöer både utifrån upplevelser och faktiska värden.

Vid analys av ljusbehov finns en mängd viktiga aspekter att ta hänsyn till som skiljer sig från det som gäller i en dagsljussituation. Bland annat ser behoven av att ta del av aktiviteter och utträta vardagliga sysslor olika ut för

kvinnor och män vid olika tider av dygnet. Många måste använda staden för att arbeta och utträta viktiga ärenden även under dygnets mörka timmar.

Variationer i klimat och årstider behöver också beaktas. I norra Sverige behövs elektriskt ljus redan tidigt på eftermiddagen under vinterhalvåret, men behovet är i stället minimalt vid midsommartid. Att anpassa ljusmängder till olika situationer, genom ljusstyrning och strategisk planering är viktigt också med hänsyn till miljöaspekter. Eftersom det går åt mycket energi för att alstra ljus, är det viktigt att inte ljussätta mer än nödvändigt.

Utnyttja kunskapen hos dem som använder platsen

Särskilt viktigt vid arbete med ljussättning för ökad trygghet är att ta reda på hur miljön används och upplevs. Att fråga dem som verkligen använder en plats i vardagen är ett bra sätt att identifiera vilka problem som gör att platsen upplevs som otrygg, att arrangera en trygghetsvandring kan vara ett sätt att göra det på. På så sätt går det också att få information om vilka behov och vilka möjligheter det finns för att göra att platsen upplevs som tryggare.

Innan en åtgärd beslutas kan kvinnor och män, flickor och pojkar även erbjudas att delta i provbelysningar och göra visuella utvärderingar på plats i samverkan med olika sakkunniga för att avgöra om den planerade ljussättningen bidrar till ökad trygghet på avsett sätt. Denna typ av utvärdering är mest effektiv för att bedöma behovet och effekterna av förbättringar i befintlig miljö.

Lästips

Trygghetsvandring: en vägledning, Tryggare och Mänskligare Göteborg, Brottsförebyggande rådet och Boverket (2010)

Trygghetsvandring: tankar på vägen, Tryggare och Mänskligare Göteborg, Brottsförebyggande rådet och Boverket (2010)

Strategier för ljussättning

Det blir allt vanligare att kommuner och fastighetsägare utarbetar särskilda planer för kvällar och nätter, så kallade belysningsplaner eller ljusplaner. Det utvecklas också strategier och planer där ljus behandlas som en av flera viktiga gestaltungsaspekter i den fysiska planeringen och som ett medel som kan förstärka rumsliga samband, arkitektoniska särdrag med mera.

Planeringen kan också handla om att identifiera vilka målpunkter i staden eller tätorten som är viktiga för kvinnor och män att nå efter mörkrets inbrott, samt vilka stråk till och från målpunkterna som behöver ljus dygnet runt. Platser och stråk kan då identifieras som särskilt viktiga ur ett trygghetsperspektiv i det nattliga rörelsemönstret och få högre ljuskvalitet eller bättre gestaltning.

Andra stråk och platser kan prioriteras med hänsyn till behov av mörker eller energibesparing och vara obelysta, ha ett svagare ljus eller ett som tänds vid behov.

Vidare är det möjligt att med ljusets hjälp öka möjligheten till orientering och överblick, aspekter som är viktiga för tryggheten, till exempel genom att gestalta stråk på ett enhetligt sätt. För att underlätta möjligheten till orientering är det också värdefullt att identifiera vilka byggnader och anläggningar, så som broar, som är viktiga landmärken för orientering och som därför bör tillåtas dominera mot natthimlen och utgöra blickfång på natten. Det går på så sätt också att undvika visuell konkurrens mellan olika objekt och ljuspunkter, vilket i sin tur också leder till att det blir lättare att orientera sig.

Foto: Morgan Karlsson

En ljussättning som ger vägledning och som samtidigt lyser upp omgivningen påverkar trygghetskänslan positivt.

Samverkan ger framgång

Planering och gestaltning för ljus och belysning är traditionellt sett en teknisk uppgift och ansvaret ligger ofta hos dem som har hand om trafikfrågor. Anledningen är att ljussättning sedan introduktionen av det elektriska ljuset utomhus till största del har tillkommit som en åtgärd för att öka trafiksäkerheten. Det är ofta trafikkontoret eller liknande i en kommun som ansvarar för de tekniska anläggningarna. Trafikverket ansvarar längs vissa vägar också för ljussättningen. Eftersom det ofta betraktas som en teknisk fråga, en trafiksäkerhetsåtgärd eller liknande, är det inte heller ovanligt att det beaktas sent i planeringen, som en praktisk detalj långt efter det att strategier för gestaltning har utarbetats.

Kön är en viktig faktor både hos de människor som använder det offentliga rummet och för dem som planerar. Av tradition har tekniska uppgifter och trafikfrågor främst hanterats av män. Så i detta sammanhang kan det vara av vikt att granska hur könsfördelningen ser ut och vad det eventuellt kan få för konsekvenser.

Andra aktörer som har stor inverkan på stadens samlade ljusbild är enskilda fastighetsägare och butiksinnehavare. Det ljus som dessa aktörer väljer för sina anläggningar samspelar inte alltid med exempelvis den kommunala ljussättningen av den offentliga miljön. Detta trots att fasadljussättning och belysning vid entréer har stor betydelse för den upplevda tryggheten och möjligheten att orientera sig.

Att integrera ljussättningsstrategier och situationen under den mörka tiden av dygnet i befintliga utvecklingsstrategier som annars ofta fokuserar på dagsljussituationen, är en viktig uppgift. Det är viktigt för att det ska gå att planera för miljöer som fungerar och upplevs som trygga dag som natt. För att det ska bli möjligt är det bra om alla ansvariga deltar i utformningen av sådana strategier.

Dra nytta av andras kunskap

Kombinera kompetensen hos planerare, arkitekter och ingenjörer. Ett sådant utbyte skulle exempelvis kunna innebära att arkitekter involveras vid trafikljussättning eller att butiksinnehavare och fastighetsägare tillåts delta aktivt i den kommunala planeringen. En bristande erfarenhet av sådan samverkan gör att det säkert finns ett behov av att utveckla både ett gemensamt språk och gemensamma referensramar. Det kan även ställa krav på att nya former av avtal och överenskommelser tecknas för att hantera frågor om drift och underhåll.

Lästips

Bättre belysning: om metoder för belysningsplanering, Liljefors, Anders & Ejhed, Jan (1990)

En bok om belysning: underlag för planering av belysningsanläggningar, Starby, Lars (2006)

Ljus & belysning: en handbok om ljus, seende, ljusplanering och belysningsteknik, Renström, Kristian & Håkansson, Paul (2004)

Ljussättning av broar och tunnlar, Arkus (2009)

Nattens ljus: belysningsstrategier i tätort: från vision till verklighet, Sveriges kommuner och landsting (2005)

Valet av ljuskällor

Det kan vara komplicerat att välja den bästa ljuskällan för det ljussättningsuppdrag som ska genomföras. Valet av ljuskälla bestäms av i vilket sammanhang den ska användas och i vilket syfte det ska ljussättas. Att ljussätta en livligt trafikerad väg är något helt annat än att ljussätta ett gångstråk genom en park. Ur perspektiven god hushållning med ekonomiska och ekologiska resurser är det viktigt att inte använda mer ljus än vad som behövs för den speciella uppgiften. Däremot finns det goda skäl att välja ljuskällor och armaturer som underlättar människors seende när mörkret faller på platser som upplevs otrygga och på platser där många människor vistas.

Med rätt ljus syns färger och detaljer

För att känna trygghet är det viktigt att kunna se andra människor och att det går att avläsa detaljer i miljön. Då blir det lättare att orientera sig, läsa skyltar och förstå platsens karaktär och egenskaper. Det finns ljuskällor och armaturer som bättre än andra klarar den uppgiften när det är mörkt. För att det ska vara möjligt att avläsa omgivningen och ett ansikte på några meters håll krävs till exempel oftast att ljuskällan dels har god färgåtergivning (så nära RA 100 som möjligt), dels att den har anpassad effekt, ljusfärg och temperatur i förhållande till omgivningen och den reflekterande ytan. Det är också viktigt att den avbländas och riktas för att ge god återreflektering med tillräckliga kontraster.

En ljuskälla som sämre klarar uppgiften att återge omgivningen med god färgåtergivning är högtrycksnatrium. Det ljuset tillåter det mänskliga ögat att se endast inom en begränsad del av det färgspektrum som det egentligen kan uppfatta. Detta försämrar möjligheten för ögat att urskilja kontraster vilket innebär att omgivningen upplevs enfärgat brunaktig. Markbeläggning och ansiktsuttryck blir därmed svårare att uppfatta än i ett färgåtergivande ljus.

Detta är ett tydligt exempel på hur ljus kan påverka trygghetsupplevelsen. Trots det så används högtrycksnatrium ofta i Sverige. Den är förvisso vanligast på vägar där det ställs helt andra krav på ljussättning än i miljöer där människor vistas. Det händer ändå att högtrycksnatrium förekommer i exempelvis bostadsmiljöer på grund av att den anses ha hög energieffektivitet. I dag finns dock undersökningar som, beroende på att andra metoder använts för att mäta ljuskällans effekt, visar på att det finns ljuskällor som ger vitt, färgåtergivande sken med motsvarande eller högre energieffektivitet (Miljöstylningsrådet, 2009).

Korta fakta om ljus

Lumen (lm): Ett mått på hur mycket ljus en ljuskälla avger.

Luminans (cd/m²): Anger hur ljus en yta upplevs vara då den träffas av ljuskällans ljus. Upplevelsen beror på ljuskällans ljusstyrka och ytmaterialets reflektans.

Ljusutbyte (lm/W): Att kombinera ljuskällans elektriska effekt med ljusflödet ger ett mått på hur effektiv den är som ljusalstrare. De mest effektiva ljuskällorna i dag ligger på över 100 lumen per Watt.

Candela (cd): Anger ljusstyrka och är ett mått på hur starkt ljuset är i en viss riktning.

Ljusstyrning: Teknik som möjliggör tändning, släckning och fördunkling av ljuskällor.

Ra-index (Ra): Anger ljuskällans förmåga till färgåtergivning och är ett mått på hur väl ljuskällan återger ett antal referensfärger. Bäst färgåtergivning har dagsljus och glödlampan med Ra-index 100. Bra färgåtergivning ligger på över 80.

Kelvin (K): Anger ljuskällans färgtemperatur och är ett mått på om ljuskällan har kall eller varm ljusfärg. Ju kallare ljusfärg desto högre temperatur. En glödlampa ligger på 2 700 K och dagsljuset runt 6 000 K.

Ljusspektrum: Redovisas med kurvor eller stapeldiagram över ljuskällans fördelning på olika våglängder (färger). En ljuskälla med god färgåtergivning har ljus i både det röda, gröna och blå spektrumet.

Ny ljussättningsteknik

Det finns en stark teknikutveckling inom ljusbranschen, varav en del har fokus ställt på en mer resurssnål energianvändning. Redan i dag förefaller det gå att förena en energieffektiv ljussättning med en som samtidigt bidrar till ökad trygghet.

Nya produkter behöver utvärderas med hänsyn till ljuskällornas kvalitet sett till det mänskliga ögats behov. Viss teknik som är under utveckling har ännu i dag svårt att åstadkomma en ljusqualität som uppfyller vad som är viktigt ur ett trygghetsperspektiv. Ett exempel är tekniken med Light Emitting Diodes (LED), som ännu har brister i ljusfärg och färgåtergivning. Med ytterligare ut-

veckling kan denna teknik komma att bli en efterfrågad produkt tack vare lång livslängd och hög energieffektivitet.

En ur ett trygghetsperspektiv intressant teknikutveckling gäller olika styrdon för reglering av ljusnivåer (ljusstyrning). Denna teknik utlovar möjlighet att under vissa tidsintervaller sänka ljusnivåerna generellt men med en bibehållen ljusqualität. Det gör att ljuset kan anpassas till olika ljusnivåer i dagsljuset, som skymning, gryning och molnighet. Tekniken öppnar för möjligheten till en god ljussättning i fler miljöer utan ökade kostnader för energi och miljö.

Kranen är ljussatt med ny LED teknik. Genom läget vid älven är den ett landmärke som kan underlätta orientering såväl i dagsljus som i mörker.

Utvärdera resultatet

Effekten av en ljussättning är inte enkel att beräkna eller värdera. Frågan om metoder för hur ljus och ljuskvalitet ska mätas är aktuell inom både forskning och praktik. Oavsett vilken metod som används för att beräkna en ljuskällas kvalitet kan det konstateras att ögats perception och hjärnans tolkning erbjuder oss komplicerade utmaningar när vi vill förutsäga effekten av ljuset.

Det vi i dag vet om värdering av ljuskällors kvalitet, funktion och effekt räcker dock till att konstatera att det finns ljuskällor av bättre och sämre kvalitet både när det gäller varseblivning och energieffektivitet. Vi vet också att vid bedömning av en ljusinstallation är det viktigt att ta hänsyn till en rad faktorer som sinsemellan har ett komplicerat samband. Det kan exempelvis handla om styrkan på omgivande ljus och det reflekterande materialets egenskaper. Vid utvärderingen bör därför tekniska metoder för att mäta effekt, i lux, lumen eller liknande, användas tillsammans med visuella utvärderingar. Vid utvärdering av en ljusinstallation är trygghetsupplevelsen en viktig faktor att ta med i beräkningen.

Skötsel och underhåll som fungerar

Det är inte helt ovanligt att det uppstår en konflikt mellan ambitionen att ljussätta på ett miljöskapande sätt, och kraven på rationellt underhåll. Risken för att anläggningen utsätts för skadegörelse spelar en stor roll. Låga ljuspunkter är exempelvis vanligt när vertikala ytor ljussätts underifrån, men de är också enklare att nå och kan därför lättare utsättas för skadegörelse.

För den upplevda tryggheten är det väsentligt att kunna lita på att en ljusanläggning fungerar längs hela stråket genom exempelvis en park eller en gång- och cykeltunnel. Men eftersom det inte finns någon ljusanläggning som är helt skyddad mot skadegörelse finns det inga garantier.

Strategier för att motverka skadegörelse

En lösning på problemet med skadegörelse är förstås att utveckla ljus tekniska produkter som tål påverkan. Anläggningarna kan också placeras på ett sådant sätt att de blir svårare att komma åt. Det innebär inte nödvändigtvis höga belysningsmaster, det kan handla om att skapa rumsligt gestaltande ljus genom att integrera ljuskällor i fasader, brofästen, handledare och andra konstruktioner så att ljuskällan blir mer svåråtkomlig, eller att den helt enkelt inte är lika synlig och på så vis inte lockar till skadegörelse i samma utsträckning.

För att en anläggning inte helt ska kunna mörkläggas genom skadegörelse kan det vara lämpligt att låta flera olika ljusanläggningar komplettera varandra, exempelvis genom att kombinera en gatuarmatur på stolpe tillsammans med en fasadbelysning.

En kombination av metoder

I städer och tätorter krävs troligtvis en kombination av de här åtgärderna för att undvika alltför negativa effekter av skadegörelse, till exempel att det med ett stenkast

Brons ljuskällor är infällda i broräcket och skyddas på så sätt mot skadegörelse. Samtidigt underlättar den valda tekniken orientering och överblickbarhet.

går att mörklägga ett område. Även av underhållsskäl är samverkan och medborgarnas delaktighet värdefulla. Ett annat grepp kan vara att lägga stor omsorg vid gestaltningen och att även involvera kvinnor och män, flickor och pojkar i gestaltningsprocessen. Få vill förstöra det som de aktivt varit med om att bygga upp.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att frågan om underhåll och skötsel är av stor betydelse för offentliga miljöer. Det är viktigt att uppnå en balans mellan en underhållsmässigt effektiv teknik och en god gestaltning.

På webben

Några exempel på webbplatser med information om ljussättning:

Professional Lighting Designers Association
www.pld-a.org

Lighting Research Center
www.lrc.rpi.edu

International Dark-Sky Association
www.darksky.org

Ljuskultur
www.ljuskultur.se

Kroksbäcksparken i Malmö

Foto: Lars Forsstedt

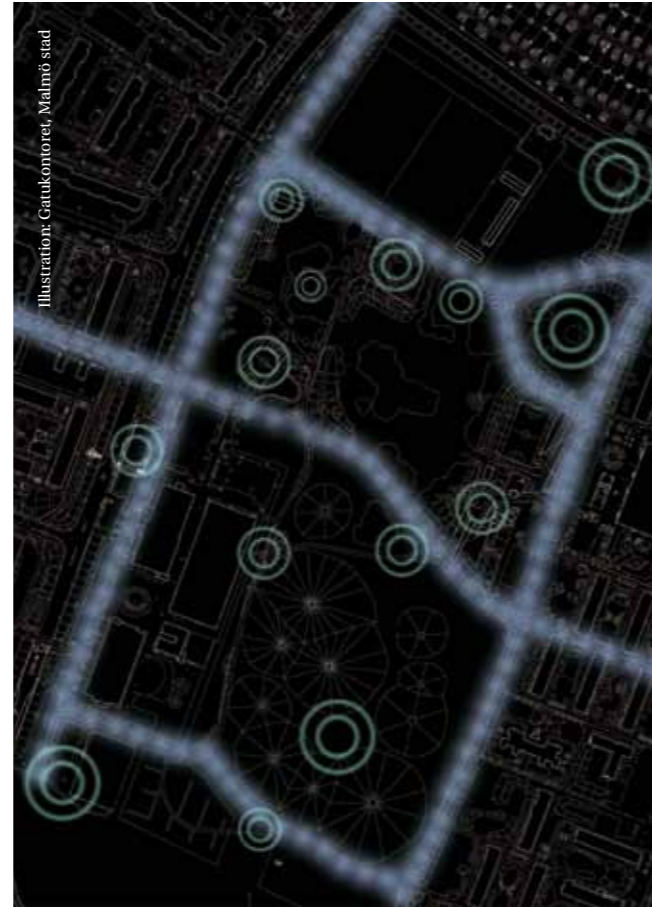

Illustration: Gatukontoret, Malmö stad

- Nya belysningsarmaturer som bidrar till ökad trygghetskänsla samt tillgänglighet
- Mötesplatser med speciell belysning unik för platsen

Var:
Kroksbäcksparken i Malmö

Ansvarig:
Malmö stad

Vad har gjorts:
gallring av växtlighet, ljussättning samt anläggning av nya aktivitetsplatser

INTERVJU MED EMMA JONASSON, projektledare på gatukontoret, Malmö stad

Bättre ljussättning förändrar Kroksbäcksparken

När Citytunneln i Malmö öppnar blir Kroksbäcksparken i Hyllie ett viktigt promenad- och pendlarstråk. Med hjälp av nya grepp och egna ljusdesigners förvandlas den tidigare slitna och igenvuxna parken till ett attraktivt fritidsområde och en trygg färdled.

Kroksbäcksparken täcker en 27 hektar stor yta mellan områdena Holma och Kroksbäck i sydvästra Malmö. På 1980-talet planterades här mycket buskar och träd som sedan dess har fått växa nästan utan gallring. Lekplatserna blev med åren slitna och de gamla tennisbanorna var ojämna och saknade nät. Istället för att knyta ihop stadsdelarna blev parken en otrygg barriär.

Parken är samtidigt den snabbaste vägen för att ta sig från centrum till Hyllie – en snabbt växande stadsdel med en ny tågstation, byggd som en del av Citytunnelprojektet.

– En undersökning som vi gjorde i oktober 2009 visade att parken var omtyckt på dagtid, men att människor ogärna gick in i den på kvällen, berättar Emma Jonasson, projektledare på gatukontoret, Malmö stad. Ljussättningen var alldeles för dålig och parken upplevdes som sliten och otrygg.

Väl belysta ytor gör det tryggt att umgås

Ett första steg i moderniseringsprocessen blev att gallra bland buskar och träd, öppna upp större ytor och förbättra belysningen längs gång- och cykelvägar. Det var också viktigt att lysa upp områden mellan stråken, som annars kan verka hotfulla.

På en av de ytor som öppnats upp byggdes, i samarbete med konstnären Johan Ferner Ström, en puckelbollplan.

Planen är en fotbollsplan med kullar och formgivna detaljer, lika mycket ett konstverk som en plats för aktivitet. Puckelbollplanen blev snabbt mycket populär bland både barn och vuxna. Platsen är mjukt upplyst hela nätterna och de starkare strålkastarna kan tändas med ett enkelt knapptryck. Det gör att alla parkbesökare är välkomna att använda planen närhelst de vill.

Kroksbäcksparken har dessutom fått en ny upplyst hundrastgård och de gamla lekplatserna ersätts med en ny och större temalekplats med äventyrstema.

Egna ljusdesigners

Ljussättningen är oerhört viktig för att locka människor till en plats. Malmö stad har egna ljusdesigners, som kan tolka önskemål och hjälpa till med det tekniska.

– Vi har märkt att vi med ljussättning även kan påverka hur människor rör sig i parken, berättar Johan Moritz, ljusdesigner på gatukontoret, Malmö stad. De nya, upplysta aktivitetsplatserna gör det dessutom lättare att orientera sig. Till exempel syns puckelbollplanen så bra att alla direkt vet var de befinner sig i parken.

Stora framtidsplaner

Även om det fortfarande återstår en del i projektet, har det redan rönt mycket positiv respons. Alla i området är glada för den nu öppnare parken, den nya belysningen och aktivitetsplatserna. Parken lockar nyfikna besökare från hela Malmö och även studiebesök från utlandet och andra kommuner.

Nästa steg i utvecklingen är att skapa tydliga och inbjudande entréer till parken. Målet är att skapa en levande och trygg park, dygnet runt. Genom många nya arrangemang hoppas kommunen kunna locka ännu fler besökare.

Lästips och referenslista

Lästips

Andersson, Birgitta (2001). *Rädslans rum: trygghetens rum: ett forskningsprojekt om kvinnors vistelse i trafikrummet*. Stockholm: Vinnova. ISBN 91-89588-37-1

Arkus (2009). *Ljussättning av broar och tunnlar*. Stockholm: Arkitekternas forum för forskning och utveckling (Arkus). ISBN 978-91-976757-8-9

Boverket (1998). *Brott, bebyggelse och planering*. Karlskrona: Boverket. ISBN 91-7147-474-9

Boverket (2002). *Stadsplanera: istället för trafikplanera och bebyggelseplanera*. Karlskrona: Boverket. ISBN 91-7147-702-0

Boverket (2006). *Lär känna din ort!: metoder att analysera orter och stadsdelar*. Karlskrona: Boverket. ISBN 91-7147-942-2

Boverket (2007). *Jämna steg: checklista för jämställdhet i fysisk planering*. (2. utg.). Karlskrona: Boverket. ISBN 978-91-85751-04-4

Boverket (2008). *Gårdsutveckling i miljonprogramsområden*. Karlskrona: Boverket. ISBN 978-91-86045-34-0

Boverket (2010). *Gör plats för cykeln: vägledning och inspiration för planering av cykelparkering vid stationer och resecentra*. Karlskrona: Boverket. ISBN 978-91-86342-87-6

Boverket (2010). *Jämställdhet på dagordningen: planera för ett tryggt och jämställt samhälle*. Karlskrona: Boverket. ISBN 978-91-86559-36-6

Boverket (2010). *Vidga vyerna: planeringsmetoder för trygghet och jämställdhet*. Karlskrona: Boverket. ISBN 978-91-86559-38-0

Brottsförebyggande rådet (2010). *NTU 2009: om utsatthet, trygghet och förtroende*. (Rapport 2010:2). Stockholm: Brottsförebyggande rådet

Brottsförebyggande rådet (2007). *Kameraövervakning och brottsprevention: en systematisk forskningsgenomgång*. (Rapport 2007:29). Stockholm: Brottsförebyggande rådet (Brå)

Holmberg, Helena (2009). *Trygga, säkra och attraktiva stadsdelar: en utvärdering av lokala partnerskap mellan fastighetsägare*. (Elektronisk) Brottsförebyggande rådet. Tillgänglig: <http://www.bra.se/go/519> (2010-10-28)

Larsson, Anita & Jalakas, Anne (2008). *Jämställdhet nästa!: samhällsplanering ur ett genusperspektiv*. Stockholm: SNS förlag. ISBN 978-91-85695-76-8

Liljefors, Anders (2000). *Seende och ljusstrålning: baskompendium 2000 belysningslära*. Stockholm: Kungliga Tekniska Högskola

Liljefors, Anders & Ejhed, Jan (1990). *Bättre belysning: om metoder för belysningsplanering*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning. ISBN 91-540-5207-6

Listerborn, Carina (2000). *Tryggare stad: kan man förändra rädslans platser?*. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret. ISBN 91-89088-09-3

Listerborn, Carina (2002). *Trygg stad: diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik*. Diss. Göteborg: Chalmers tekniska högskola. ISBN 91-7291-206-5

Movium (2007). *Bulletinen*, nr 3/4. (Elektronisk) Movium. Tillgänglig: http://www.movium.slu.se/publikationer/pdf/Bulletin_0712.pdf (2010-10-27)

Polismyndigheten i Stockholms län (2005). *Bo tryggt 05: handbok för brottsförebyggande och trygghetsskapande i bostäder och bostadsområden*. (Elektronisk). Stockholm: Polismyndigheten i Stockholms län. Tillgänglig: <http://www.botryggt.se> (2010-10-27)

Renström, Kristian & Håkansson, Paul (2004). *Ljus & belysning: en handbok om ljus, seende, ljusplanering och belysningsteknik*. Stockholm: Liber. ISBN 91-47-01808-9

Sandström, Monica (red.) (2002). *Belysning och hälsa: en kunskapsöversikt med fokus på ljusets modulation, spektralfördelning och dess kronobiologiska betydelse*. (Arbete och hälsa 2002:4). Stockholm: Arbetslivsinstitutet

Starby, Lars (2006). *En bok om belysning: underlag för planering av belysningsanläggningar*. (Ny omarb. utg.). Stockholm: Ljuskultur. ISBN 91-631-3529-9

Statistiska centralbyrån (2010). *På tal om kvinnor och män: lathund om jämställdhet 2010*. (Elektronisk) Statistiska centralbyrån. Tillgänglig: http://www.scb.se/statistik/_publikationer/LE0201_2010A01_BR_X10BR1001.pdf (2010-10-21)

Sveriges kommuner och landsting (2007). *Trafik för en attraktiv stad (TRAST): underlag*. (2. utg.). Stockholm: Sveriges kommuner och landsting (SkL). ISBN 978-91-7164-268-4

Tryggare och Mänskligare Göteborg, Boverket och Brottsförebyggande rådet (2010). *Trygghetsvandring: en vägledning*. Boverket: Karlskrona. ISBN 978-91-86559-21-2

Tryggare och Mänskligare Göteborg, Boverket och Brottsförebyggande rådet (2010). *Trygghetsvandring: tankar på vägen*. Boverket: Karlskrona. ISBN 978-91-86559-22-9

Vägverket (2004). *Vägar och gators utformning*. (Publikation 2004:80). Borlänge: Vägverket.

Sveriges kommuner och landsting (2005). *Nattens ljus: belysningsstrategier i tätort: från vision till verklighet*. Stockholm: Sveriges kommuner och landsting (SkL). ISBN 91-7164-016-9

Webbplatser

Professional Lighting Designers Association
www.pld-a.org

Lighting Research Center
www.lrc.rpi.edu

International Dark-Sky Association
www.darksky.org

Ljuskultur
www.ljuskultur.se

Referenslista

- Alingsås kommun (2004). *Alingsås Ljusguide: råd och riktlinjer för ljussättning i Alingsås tätorter: antagen 2004-12-13*. Alingsås: Plan och bygg
- Andersson, Birgitta (2001). *Rädslans rum: trygghetens rum: ett forskningsprojekt om kvinnors vistelse i trafikrummet*. Stockholm: Vinnova. ISBN 91-89588-37-1
- Andersson, Birgitta (2005). *Risk: om kvinnors erfarenhet och fysisk planering*. Norrköping: Centrum för kommunstrategiska studier, Linköpings universitet. ISBN 91-85299-86-3
- Boverket (2002). *Stadsplanera: istället för trafikplanera och bebyggelseplanera*. Karlskrona: Boverket. ISBN 91-7147-702-0
- Boverket (2004). *Hållbara städer och tätorter i Sverige: förslag till strategi*. Karlskrona: Boverket. ISBN 91-7147-836-1
- Boverket (2008). *Gårdsutveckling i miljonprogramsområden*. Karlskrona: Boverket. ISBN 978-91-86045-34-0
- Brottsförebyggande rådet (2010). *NTU 2009: Om utsatthet, trygghet och förtroende*. (Rapport 2010:2) Stockholm: Brottsförebyggande rådet (Brå)
- Brottsförebyggande rådet (2007). *Kameraövervakning och brottsprevention: en systematisk forskningsgenomgång*. (Rapport 2007:29). Stockholm: Brottsförebyggande rådet (Brå)
- FN (1993). *Declaration of the Elimination of Violence against Women. A/RES/48/104*. Genève, Switzerland: office of the United Nations High Commissioner for Human Rights
- Folkesdotter, Gärd & Malmström-Ehrling, Anna-Karin (2004). Arbetsamma män och avklädda kvinnor – varför så traditionellt i offentlig konst? *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr. 4.
- Friberg, Tora (2006) Kommunala utmaningar och genus: om regionförstoring, pendling, produktion och reproduktion. Ingår i Jonsson, Leif (red.) *Kommunledning och samhällsutveckling*. (s. 169-194). Lund: Studentlitteratur. ISBN 978-91-44-01962-8
- Gatukontoret Malmö stad (2010). *Trygghetsprogram*. (Elektronisk) Malmö stad. Tillgänglig: <http://www.malmo.se/Kommun--politik/Om-oss/Forvaltningar--bolag/Gatukontoret/Plan--atgards--och-policyprogram/Ovrigt/pagefiles/trygghetsprogram.pdf> (2010-09-28)
- Gehl, Jan, Johansen Kaefler, Lotte & Reigstad, Solvejg (2006). Close encounters with buildings. *Urban design international*, nr. 11, s 29-47. (Elektronisk) Tillgänglig: http://www.gsa.gov/graphics/pbs/JanGehl_UrbanDesign_article.pdf (2010-09-01)
- Handu (2007). *Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning*. Stockholm: Utredningsinstitutet HANDU (Handikappolitiska utredningsinstitutet)
- Jorgensen, Anna, Hitchmough, James & Calvert, Tig (2002). Woodland spaces and their edges: their impact on perception of safety and preference. *Landscape and Urban Planning* vol. 60, nr. 3, s 135-250
- Listerborn, Carina (2000). *Tryggare stad: kan man förändra rädslans platser?*. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret. ISBN 91-89088-09-3
- Listerborn, Carina (2002). *Trygg stad: diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik*. Diss. Göteborg: Chalmers tekniska högskola. ISBN 91-7291-206-5
- Listerborn, Carina (2007). *Makten över kroppen i rummet*. Arkitekten, nr 4, s. 38-43
- Länsstyrelsen i Västerbotten (2002). *Jämställd infrastruktur: samhällsplanering i teori och praktik: Skellefteå 3-4 oktober 2002* (konferenssammanfattning). Umeå: Länsstyrelsen i Västerbotten
- Mildner, Anders (2004). *Reklamen invaderar stadsrummet*. Arkitekten, nr 12, s. 20-24
- Miljöstylningsrådet (2009). *Vägledning för miljöpåpassad utomhusbelysning*. (Elektronisk) Miljöstylningsrådet. Tillgänglig: http://www.msrs.se/Documents/Kriterier/bygg/utomhusbelysning/msr_vagledn_utomhusbelysning_090930.pdf (2010-09-01)
- Peters, Karin, Elands, Birgit & Buijs, Arjen (2010). Social interactions in urban parks: Stimulating social cohesion? *Urban Forestry & Urban Greening* vol. 9, nr 2, s. 93-100.
- Prop. 2008/09:93. *Mål för framtidens resor och transporter*. Stockholm: Riksdagen
- Regeringen (2010a). *Mål och budget för jämställdhetspolitiken*. (Elektronisk) Integrations- och jämställdhetsdepartementet. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/sb/d/2593/a/14257> (2010-06-17)
- Regeringen (2010b). *Transportpolitikens mål*. (Elektronisk) Näringsdepartementet. Tillgänglig: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/12/26/04/5bf743c4.pdf> (2010-08-26)
- SFS 1987:10. *Plan- och bygglag*. Stockholm: Miljödepartementet
- SFS 2010:900. *Plan- och bygglag*. Stockholm: Miljödepartementet
- Skr. 2007/2008:39. *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*. Stockholm: Integrations- och jämställdhetsdepartementet
- SOU 2003:67. *Kollektivtrafik med människan i centrum: Slutbetänkande av Kollektivtrafikkommittén*. Stockholm: Fritzes. ISBN 91-38-21902-6
- Tyréns (2008). *"BoTrender08": svenskarnas önskemål om framtidens boende kartlagt*. (Elektronisk) Tyréns. Tillgänglig: <http://www.tyrens.se/sv/Artiklar/Nyheter/2008/BoTrender08-svenskarnas-onskemal-om-framtidens-boende-kartlagt/> (2010-10-27)
- Vägverket (2009). *Jämställd samhällsplanering: förslag på metod*. Borlänge: Vägverket.

Skriften innehåller tips och idéer kring hur du kan arbeta med att stärka tryggheten i det offentliga rummet. Med fokus på åtgärder i den fysiska miljön är förhoppningen att skriften ska fungera som en källa till inspiration för alla som vill veta mer om trygghetsstärkande arbete i samhällsplaneringen.

Skriften har tagits fram inom regeringsuppdraget "Att stärka tryggheten i stads- och tätortsmiljöer ur ett jämställdhetsperspektiv". Den är en av tre fristående skrifter som tillsammans tar ett grepp om trygghet ur ett jämställdhetsperspektiv.

Box 534, 371 23 Karlskrona
Besök: Drottninggatan 18
Telefon: 0455-35 30 00
Webbplats: www.boverket.se